
KÜRESELLEŞME: BİR KAVRAMIN ANATOMİSİ

N.Yeşim ERDOĞAN * *Demokrasi Platformu Dergisi*

I. GİRİŞ

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren küreselleşme hem kamusal hem de akademik tartışmaların gündemine oturmuş bulunuyor. Sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde küreselleşme üzerine yapılan tartışmalarda birbirinden oldukça farklı hatta birbiri ile çelişen tezlere ve analizlere rastlıyoruz. Bu tür bir karmaşa aslında sadece sosyal bilimlerle sınırlı da değil. Nitekim, popüler söylemde de "küreselleşme" ekonomik liberizasyon, Batılılaşma veya Amerikanlaşma, evrenselleşme, yeni enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşması ve küresel toplum gibi birçok farklı anlamda kullanılmaktadır.

Bu durum küreselleşmenin aslında çok katmanlı ve karmaşık bir toplumsal olgu olmasından kaynaklanmaktadır. Küreselleşme esas olarak günümüzdeki toplumsal değişim ve bu değişimin niteliği üzerine yapılan tartışmalarda kullanılan bir kavramdır. Bu değişim bağlamında, sermaye/mal, enformasyon/fikirler, insanlar ve mekânlar gittikçe artan bir şekilde ulus aşırı dolaşım ağları aracılığıyla birbirine bağlanmaktadır. Dolaşım halinde olan insan, mal, sermaye ve enformasyon arasında nasıl bir ilişki olduğu, küreselleşmenin yeni mi yoksa eski bir olgu mu olduğu, ulus-devlet için ne gibi sonuçlar doğuracağı yoğun olarak tartışılan konulardır. Küreselleşmenin emperyalizm, kültürel türdeşleşme ve Amerikanlaşma gibi eski kavramlarla nasıl bir ilgisi vardır? Küreselleşme daha fazla özgürlük ve demokrasi mi getirmektedir? Kültürel türdeş-

* Demokrasi Platformu Dergisi Editörü.

leşme veya farklılaşma açısından ne tür bir değişim yaşanmaktadır? Ve nihayet küreselleşme insanlık için nasıl bir gelecek vaat etmektedir?

İşte küreselleşmeyle ilgili tartışmaların bütün bu ve benzeri soruları cevaplaması gerekmektedir.

II. KÜRESELLEŞMEYİ TANIMLAMAK

İki kutuplu dünya düzeninin 1980'ler sonlarında çökmesinin ardından gitgide sihirli bir sözcük haline gelen küreselleşme birçoklarınc her yerde aynı sonucu doğuran, kaçınılmaz ve her şeye kadir bir güç olarak anlaşılmaktadır.¹ Küresel finans piyasalarından internet, fast food, askeriye ve siyasete kadar toplumsal hayatın her alanında dolaşıma girmiş olan küreselleşme kavramı farklı geleneklerden beslendiği için türdeş olmayan devasa bir literatürün gelişmesine yol açmış ve aynı zamanda popüler bir kavram olarak günümüzün klişesi haline gelmiştir.² Ancak küreselleşme kavramına başvuran pek çok kişi tam olarak neyi ifade etmek istediğini açık bir şekilde belirtmemektedir. Nitekim, enformasyon çağının ortaya çıkması, sanayi sonrası toplum, post-modern toplum, geç modernite, kapitalizmin bir aşaması, devletin geri çekilmesi, geleneksel kültürlerin yok olması gibi bütün toplumsal değişimler için küreselleşme sözcüğüne başvurulmaktadır.³ Küreselleşmeyi kronik bir güvensizlikle ilişkilendiren yazarlara göre de modern dönemde sosyal düzen insanoğlunun maddi çevresini kontrol altında tutabilme kapasitesi anlamına gelmekteyken, kendi kaderimizin ellerimizin altından kayıp gittiğine işaret eden küreselleşme yeni dünya düzensizliği anlamına gelmektedir, ⁴ Bazıları da küreselleşmeyi "halihazırdaki küresel olma süreci" olarak tanımlayarak bir bilinmeyen bir diğer bilinmeyenle açıklamaktadırlar. ⁵ Ayrıca kavram ya bütün olumlu gelişmelerin kaynağı olarak her yerde, herkese beklenmedik ölçüde zenginlik getiren bir gelecek, ilerleme ve barış ya da yerli kültürlerin tahribinden artan sefalet,

¹ Agh, A. "Globalization and Regionalization in central Europe: Positive and Negative Responses to the Global Challenge", Hay, C., Marsh, D.(ed.) *Demystifying Globalization*, St. Martin's Press Inc., 2000, New York, s.27.

² Wallerstein, I., *Globalization or the Age of Transition? Globalization or the Age of Transition? A Long-Term View of the Trajectory of the World-System* <http://iss.sagepub.com>

³ Scholte, J. A., *Globalization a Critical Introduction*, St. Martin's Press, 2000, New York, s.14

⁴ Bauman, Z., *Globalization. The Human Consequences*, Oxford Polity Press, 1998, Cambridge, s.67.

⁵ Scholte a.g.e. s.15.

kıyamet ve ekolojik problemlere kadar pek çok problemin sorumlusu olarak anlaşılmaktadır.⁶

Bu arada, "küreselleşme"nin günümüz sosyal-siyasal teorisindeki yerini 1960'lı yıllarda sosyal bilimlerde modernleşme kavramının sahip olduğu konuma benzeten yazarlar da vardır.⁷ Rasyonalitenin dünya geneline yayılması ile birlikte ortodoks ve geri kalmış unsurlarla baş edilebileceğine dair modernist determinizme yöneltilen eleştiriler bugün küreselleşme tartışmalarına da damgasını vurmuş gözükmektedir.⁸ Eleştiriler dünyanın tekil bir sürece doğru evrilmediği, küreselleşmenin statüko tarafından önceden belirlenen teleolojik bir süreç olmadığı ve küresel karşılıklı bağların tüm insanlar tarafından aynı derecede ve aynı şekilde tecrübe edilmediği noktasında toplanmaktadır.⁹

Görüldüğü gibi, küreselleşmenin evrensel olarak kabul edilen bir tanımı yoktur. Küreselleşme oldukça "değişken" bir kavram olarak dar ekonomist bir yorumdan gerçek anlamda küresel bir yoruma kadar uzanan geniş bir yelpazede yer almaktadır.¹⁰ Ayrıca bazıları tam olarak küreselleşmiş bir dünyada yaşadığımızı iddia ederken, yelpazenin diğer ucunda yer alanlar küreselleşmenin anlamsızlığını göstermek için "küresel zırva" ve "küresel boşboğazlık" mecazlarını kullanmakta ve böyle bir sürecin asla mevcut olmadığını ileri sürmektedirler.¹¹

Yirmibirinci yüzyılda küresellik probleminin ideolojik ve analitik ayrışmaya zemin hazırlayacağı iddia edilebilir.¹² Küreselleşme kadar pek az konu dünya ölçeğinde insanları kutuplaştırmıştır. Siyasal ve akademik çatışmanın içinde yer alan bir grup küreselleşmenin bugünkü dünyaya şekil veren tarihsel güçlerin anlaşılmasında anahtar bir kavram

⁶ Stiglitz, J., *Globalism's Discontents* The American Prospect Magazine, Winter 2002; Scholte a.g.e. s.14

⁷ Held D., McGrew, A. "The Great Globalization Debate : An Introduction", Held, D., McGrew, A.(der) *The Global Transformation Readers*, Polity Press, 2000, Cambridge, a.g.e. s.1

⁸ Sircar, I. "Globalizations: Traditions, Transformations, Transnationalism" www.hsd.hr/revija/pdf73-4-2001/02-sircar.pdf

⁹ Held ve diğerleri., *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Stanford University Press, 1999, California s. 7-14.; Held ve diğerleri (2000) a.g.e. s.4.

¹⁰ Busch, A., "Globalization and Regionalization in Central Europe: Positive and Negative Responses to the Global Challenge", Hay, C., Marsh D. (Der.), *Demystifying Globalization*, St. Martin's Press Inc., 2000, New York, s.21.

¹¹ Scholte, J. A., a.g.e. s.15; Justin Rosenberg (2005) de bugün küreselleşmeyle neden ilgilenildiğine bir anlam verememektedir. Ona göre, küreselleşme başlangıcından beri ikna edici bir sosyal bilim kavram olmaktan çok, kapitalist gelişmenin ve 1990'ların yeni konjoktürün ruhunu yansıtan bir kavramdır. , (Rosenberg, J., 2005. *Globalization Theory: A Post Mortem*. *International Politics*, n.42 s.9).

¹² Roland, R. *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Sage Publication, London, 1999.

olduğunu savunurken, diğerleri tam tersine bir siyasal proje olarak küreselleşmenin gerçekliğin çarpıtılmasına hizmet ettiğini ileri sürmektedirler.¹³ Belki de küreselleşme insanlar tarafından eşitsiz ve dengesiz tecrübe edildiği için farklı yerlerde, farklı insanlar için farklı anlamlar taşımaktadır.¹⁴

Küreselleşme ile ilgili literatürün çok-disiplinli olmasını ve yayınların miktarını göz önüne alarak Hirst ve Thompson küreselleşmeyle ilgili literatürün özetlenmesinin ve eleştirisinin yapılmasının hiç bitmeyecek bir çabayı gerektirdiğini belirtmektedirler¹⁵ Küreselleşme üzerine binlerce hacimlik bir literatür bulunmasına rağmen buradan ortak, tutarlı ve basit bir tanıma ulaşılabilmesi zor gözükmektedir. Yine şaşırtıcı bir biçimde, ne ikna edici bir küreselleşme teorisi ne de küreselleşmenin temel özelliklerine ilişkin sistematik bir analiz öne çıkmaktadır.¹⁶

III. KÜRESELLEŞME TEORİLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Küreselleşme literatürünün karmaşıklığı ve geniş hacmini göz önüne alan küreselleşme çalışanları devam eden küreselleşme tartışmalarını anlaşılabilir kılmak için çeşitli sınıflandırmalar yapmaktadırlar. Belli kategoriler altında sınıflandırılan yaklaşımlar küreselleşme hakkındaki farklı bakış açılarını yansıtmaktadır. Ancak bu genel kategoriler adı geçen teorisyenler arasındaki bütün farklılıkları ve her birinin tekil konumunu tam olarak yansıtmaktan uzaktır.¹⁷ Ayrıca, gruplar arasında da her zaman kesin bir ayırım olduğunu da ileri sürmek zordur. Argümanlar kimi zaman çakışmakta veya grup içi ayrışmalar ortaya çıkmaktadır.¹⁸ Bazı yazarlar bu nedenle sınıflama yapmaktan, geniş ve farklı küreselleşme literatürünü özetleme çabasından kasıtlı olarak kaçınmaktadırlar. Bunlardan biri olan Hirst ve Thompson bu tür bir çabanın sonu gelmez bir girişim olacağını ve esasen küreselleşme literatürünün büyük kısmı temelsiz kabullere dayandığı için bu tarz bir çalışmanın gereksiz olacağını düşünmektedirler.¹⁹

¹³ Held, D., McGrew, A., *Globalization Anti-globalization: Beyond the Great Divide*, Polity Press, 2007a, Cambridge, s. 4.

¹⁴ Stiglitz, J., *Globalism's Discontents*, *The American Prospect Magazine*, Winter 2002

¹⁵ Hirst, P., Thompson, G., *Küreselleşme Sorgulanıyor*, çev. Çağla Erdem, Elif Yüce, Dost Kitabevi, 2003, Ankara, s. 28.

¹⁶ Held ve diğerleri (1999) s. 1.

¹⁷ Held ve arkadaşları (1999) s. 3 bkz dip not.

¹⁸ Held, D., McGrew, A., (2007a), s. 161.

¹⁹ Hirst, P., Thompson, G., (2003) a.g.e s. 28; Bununla birlikte Grahame Thompson daha sonra yayınlanan bir makalesinde küreselleşmeciler, kendisinin içinde yer aldığı gelenekçiler ve dönüşümcüler olmak üzere üçlü bir sınıflama yapmayı tercih etmiştir. (Thompson, G., "

Yine de sınıflandırma belli başlı eğilimlere, güncel tartışmalara ve literatürdeki fay hatlarına işaret ederek araştırmacılara derli toplu bir perspektif sunmada yararlı olmaktadır. İçinde yaşadığımız dönemde küreselleşme çalışmaları mantar gibi çoğalmakta, üniversitelerde küreselleşme kürsüleri ve araştırma merkezleri açılmakta, tink tank kuruluşları küresel meseleler için küresel projeler üretmektedir. Bu arada her bir çalışmanın araştırma gündemi farklılaşmakta ve küreselleşmenin temel sorunsalı yeniden tanımlanmaktadır.²⁰ Küreselleşme üzerine çalışan geniş sosyal araştırmacılar topluluğunun birbirini takip eden çalışmaları dalgalar şeklinde yayılarak literatüre girmektedir. Bu nedenle sınıflandırma yaparken Holton (2005) ve Hay ve Marsh (2000) gibi akademisyenlerin dalga anolojisini benimsemek uygun olacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, Held'in de işaret ettiği üzere ²¹ dalga anolojisi kullanılarak yapılan sınıflandırma hiçbir şekilde birikimsel bilgi veya doğrusal ilerleme anlamına gelmemektedir. Ayrıca gittikçe büyüyen ve engin literatürün tüketici bir izahını sunmak da mümkün değildir.²²

IV. KÜRESELLEŞME PERSPEKTİFLERİ

1. Birinci Dalga Küreselleşme Tezleri

Küreselleşme literatürü bu ilk grupta yer alan teorisyenlerin tezlerine karşı üretilen çalışmalarla genişlediği için bu ilk grubu *Birinci Dalga Küreselleşme Tezleri* olarak tanımlamak uygun olur. Birinci Dalga teorisyenlerin belirgin özelliği küreselleşmeyi gerçek ve somut bir olgu olarak görmeleri ve küreselleşmenin özellikle ekonomik yönü üzerinde durmalarıdır.²³ Homojen olmayan bu gruba mensup yazarlar kendi aralarında önemli farklılıklar göstermektedirler.

a) Liberal kanat

Teorik olarak 1970'lerin "ulus aşırı ilişkiler" ve "karmaşık karşılıklı bağımlılık " teorilerinden etkilendiği söylenen²⁴ ekonomik küreselleşme

Economic Globalization", Held, D., (Der), *A Globalizing World? : Culture, Economics, Politics*, Routledge, 2000, London/New York, s. 88-90).

²⁰ Scholte, J.,A., a.g.e s. 14.

²¹ Held D., McGrew A., "Introduction: Globalization at Risk?", *Globalization Theory: Approaches and Controversies*, Held, D., McGrew, A., (der) *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Polity Press, 2007b, Cambridge, s.5.

²² Marsh, D.,Smith, N., Hotti, N., "Globalization and the State", Hay, C., Lister, M., Marsh, D., (der) *The State : Theories and Issues*, Basingstoke, Palgrave, 2005, s. 72

²³ Cochrane, A.,Pain, K., "A Globalizing Society", Held, D., (der), *A Globalizing World?: Culture, Economics, Politics*, Routledge, New York. 2000: 22

²⁴ Küreselleşme kavramı ve önceki dönemin "karmaşık karşılıklı bağımlılık " teorileri arasında paralellikler bulunmakla birlikte, parçalanma ve mekânın yeniden inşası üzerindeki vurgusuyla

olarak adlandırabileceğimiz tez sosyalist ülkelerin çöküşü ile ivme kazanmıştır. Liberal görüşü savunan yazarlar küreselleşmenin etkinliği garanti ettiğini ve dünya genelinde refahı arttırdığını ileri sürerler. Küreselleşme pek çoğu için kaçınılmaz bir olgudur.²⁵

Liberal kanat bireysel özerklikle birlikte, devlete karşı piyasanın önceliği ve tek bir küresel piyasayı insani gelişiminin habercisi olarak karşılar.²⁶ Birçoğuna göre, küreselleşmenin özünü ekonominin küreselleşmesi oluşturmaktadır. Ekonominin küreselleşmesinin motoru ise ticaretin dünya ölçeğinde serbestleşmesi olgusudur. Liberallere göre, serbest ticaretin insanlık durumu üstünde meydana getirdiği etkiler esas olarak olumludur. Bundan dolayı, insanlık için en büyük tehdit küreselleşme değil, tam tersine küreselleşmenin tam olmayışıdır.²⁷

Küreselleşmeyle ilgili olarak liberallerin temel düşüncesi halkları ve bölgeleri birbirinden ayıran siyasi engellerin kalkması veya azalması; teknoloji ve mühendisliğin dünyayı birbirine yaklaştırması ve beş kıtada yerleşik insanların birbiriyle ticaret yapmasıdır. Nobel ödüllü Amerikalı iktisatçı Vernon Smith'in deyişiyle; küreselleşme insanlığın mübadele yoluyla durumunu iyileştirmesi ve uzmanlaşmanın dünya çapında yayılması arayışının adıdır. Ona göre; bol miktarda beceriye veya kaynağa sahip olursa bile ticaret olmaksızın yoksulluktan kurtulmak mümkün değildir.²⁸ Birçok liberal, ayrıca, küreselleşmenin sanıldığı gibi aksine eşitliği arttırmaya da bozucu bir etki de yapmadığını ileri sürmektedir.

Başka bir anlatımla, küreselleşmenin artması eşitsizliği artıran bir etken değildir. Hatta Dünya Bankası'nın yeni bir araştırma raporuna göre; 1970'de zirveye çıkan eşitsizlik o tarihten bu yana hem ülkeler arasında hem de ülkelerin içinde azalma eğilimine girmiştir.²⁹ Başka bir yazar bunu, ekonomilerini dışa açık hale getiren ülkeler arasında hayat standartlarının gitgide birbirine yaklaşması şeklinde ifade etmektedir.³⁰ Bu açıdan bakıldığında küresel ekonomik rekabet kazananlar ve kaybedenler arasında sıfır toplamlı bir oyun olmak zorunda değildir. Küresel

küreselleşme karşılıklı bağımlılık teorisinden ayrılmaktadır. (Sircar, Idraneel, "Globalizations: Traditions, Transformation, Transnationalism", www.hsd.hr/revija/pdf73-4-2001/02-sircar.pdf).

²⁵ Busch, A., "Unpacking the Globalization Debate: Approaches, Evidence and Data", Hay, Colin., Marsh, D., (Der), **Demystifying Globalization**, Palgrave, London, 2000, s.30

²⁶ Held ve diğerleri (1999) a.g.e. s.3-4

²⁷ Ebeling, R. M., "Globalization and Free Trade", (2004), **The Freeman: Ideas on Liberty**, April. Aynı yönde Erdoğan (2006).

²⁸ Smith, V., "Human Betterment Through Globalisation", (2005) **Notes from FEE**, .

²⁹ Barry, N., "Promise of Globalisation", **Liberal Dunsunce**, (2002), 7'25-26, 7-11.

³⁰ Vasquez, I., "The Return to A Global Economy", (2000), **The Freeman: Ideas on Liberty**, V. 50, n. 11 (November).

rekabet nedeniyle belli bir ülkede bazı grupların durumu kötüleşebilirken neredeyse bütün ülkelerin belli bir malı üretmedeki mukayeseli üstünlüğü nedeniyle uzun vadede bu durum bu ülkelerin lehlerine kullanılabilir. ³¹ Zaten ekonomik küreselleşme genel olarak refahı artırmakta ve dünya ölçeğinde yaygınlaştırmaktadır. Bu sadece gelişmiş ülkeler için değil, az gelişmiş ülkeler için de genel olarak böyledir. Şu kayıtlarla ki, az gelişmiş ülkelerin küreselleşmeden elde ettikleri kazanç, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin ticaretin serbestleşmesinin önüne engeller koymaları yüzünden, olması gereken ölçüde gerçekleşmemektedir. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerindeki yabancı düşmanlığı ve sınır engelleri geri kalmış ülkelerin halklarının refahını olumsuz yönde etkilemektedir. Küreselleşme, yüz milyonlarca insan için, tarih boyunca insanların çoğunun kaderi olmuş olan yoksulluktan kendilerini kurtarmaları için fırsatlar yaratmıştır. Bu, insanoğlunun yeryüzündeki tarihinde en büyük anlardan biri olarak görülebilir. Onun için, gelişmiş Batı dünyasının yapması gereken, Üçüncü Dünya'ya ve diğer az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere mali yardımda bulunmak yerine, onların mallarına gümrük kapılarını açmaları ve bu ülkelere yönelik göçü engellemekten vazgeçmeleridir. ³² Özetle söylemek gerekirse ulusal ekonomilerin mümkün olan en yüksek derecede serbestleştirilmesi, devlet müdahalesinin en az dereceye indirilmesi ve maksimum rekabet ve esnekliğin teşvik edilmesi başarıyı beraberinde getirecektir. Diğer ekonomi ve sanayi politikaları olguları yanlış kavradığından ve isabetsiz olduklarından başarısız olmaya mahkûmdurlar. ³³

Liberaler ekonomik küreselleşmenin dünya barışına da katkı yapacağını düşünürler. Bu düşünce klasik liberal Fransız iktisatçı Frederic Bastiat tarafından "sınırlardan mallar geçmezse, askerler geçer" şeklinde dile getirilmişti. ³⁴ Ne realist devletler arası siyaset teorilerinin ne de küreselleşme karşıtlarının göremediği küreselleşme ve savaştan kaçınma arasında güçlü bir bağın olduğudur. Hatta uluslar arası güvenliğin sağlayacağı yarar küreselleşmenin ekonomik faydalarından daha önemlidir. Niceliksel araştırmalar serbest ticaret, zenginlik, demokrasi ve askeri çatışmadan kaçınma arasında bir nedensellik ilişkisi olduğuna dair önemli kanıtlar sunmaktadır. İlk olarak demokrasiler birbirleriyle daha nadir savaşmaktadırlar. İkinci olarak, zenginlik veya kişi başına düşen

³¹ Held ve diğerleri (1999) a.g.e. s.4.

³² Ebeling, R. M., a.g.m.

³³ Busch, A., a.g.e. s. 31.

³⁴ Smith, V. , "Human Betterment Through Globalisation", (2005) Notes from FEE, .

yüksek gelir demokrasiyi desteklemektedir. Üçüncü olarak, fakir ülkelerdeki ihracat eğilimi ve zengin ülkelerdeki açık piyasalar büyüme ve refah sağlamaktadır ve son olarak iki taraflı ticaret her iki ulus için de savaş riskini azaltmaktadır. Savaş ticareti bozacaktır, oysa taraflar arası ticaret ne kadar fazla olursa, ticaretin ortadan kalkmasının maliyeti o derece fazlalaşacaktır. Ticaret moral sermayenin oluşmasına hizmet edecek ve bu durum yurttaşlar üzerinde uzlaştırıcı ve uygarlaştırıcı bir etki sağlayacaktır.³⁵

b) "Sınırları Olmayan Dünya"

Birinci Dalga içinde sağ ve soldan gelen ve ulus aşırı kapitalizm, uluslar arası yönetim ve melez küresel kültürün ulus-devleti sona erdirdiğini düşünen yazarların tezi en orijinal olanı ve en çok atıf verilenidir. Bu yazarlara göre, uluslar arası ticaret ve yatırımın ani bir şekilde yoğunlaşmasıyla farklı ulusal ekonomiler piyasa güçleri tarafından belirlenen küresel ekonomi içinde çözülmeye başlamıştır.³⁶ Küresel ekonomik bütünleşme ulusal düzeyde ekonominin kontrolünü ve ulusal hükümetlerin faaliyetlerini sınırlayacak ve devletleri zayıflatacaktır. Küreselleşmenin ulus-devleti sonlandıracağına dair daha iddialı görüş ise küresel güçlerin, ulus aşırı şirketlerin, küresel kurumların, küresel kültür veya küresel niteliğe sahip çeşitli ideoloji ve inanç sistemlerinin çok güçleneceğini ve bu durumda ulus-devletin varlığını sürdürmesinin çok şüpheli hale geleceğini öne sürmektedir.³⁷ Ancak ulus-devletle ilgili tartışmalar da geniş bir spektrumda cereyan etmektedir. Spektrumun bir ucunda güçlü ulus-devlet (Anthony Smith 1995) diğer ucunda ulus-devletin ölümü (Lash ve Urry 1994) veya ulus-devletin kaybolup gitmesinden (Bauman 1998) ulusal egemenliğin kaybına doğru uzanan tartışmalar yer alır.³⁸

Yaşadığımız dünyanın yirmi veya otuz sene öncesine göre dramatik olarak değiştiğini düşünenler için bir zamanlar ekonomik harita ulus-devletler tarafından işgal edilmişken bugün dünya "sınırsız" bir nitelik

³⁵ Weede, E., "The Diffusion of Prosperity and Peace by Globalization", *The Independent Review*, (2004), C. IX, N.2. s. 165-169; Asyalı bir devlet adamı aynı görüşü şu sözlerle dile getirmektedir: " Tarihten alınan en kalıcı ders hırslı, büyüyen ülkelerin ya toprakları, insanları, kaynakları ele geçirerek ya da diğer ülkelerle ticaret yaparak genişleyebileceğidir. Serbest ticaretin alternatifi yoksulluk değil, savaştır". a.g.m. s. 171.

³⁶ Thompson, G., "The Nature and Limits of Economic Globalization", Held, D., (Der), *A Globalizing World? Culture, Economics, Politics*, Routledge, London/New York, 2000, s. 89.

³⁷ Sklair, L., "Competing Conceptions of Globalization" *Journal of World-Systems Research*, (1999), C. 2, Summer 144.

³⁸ Fulcher, J., "The Globalization, the Nation-State and Global Society", *The Sociological Review*, Blackwell Publishers s. 523.

kazanmıştır.³⁹ Devletin otoritesi toprakla bağlı olduğundan küresel piyasalar etkili siyasal düzenlemeden kaçabilmektedirler. Sınırsız bir dünya'da şirketler coğrafi olarak sınırlanmadıklarından nerede yatırım yapacaklarına karar vereceklerdir. Başlıca hedefleri kâr artışı olduğundan da düşük vergili yerleri seçecekler ve hükümetler de vergileri düşük tutmaya zorlanacaktır. Aksi takdirde şirketler yatırımlarını ve dolayısıyla para ve iş imkânlarını başka yerlere taşıyacak, bunun ise o ülkelere toplumsal ve siyasal maliyetleri olacaktır. Stratejik ekonomik faaliyetlerin ulus-devletin kontrolünden çıkmasıyla küresel finans şirketleri ekonomik güç ve refahın organizasyonunda ve dağıtımında karar verici konuma gelmişlerdir.⁴⁰

Bürokratik kabuğunu muhafaza etse ve fonksiyonlarından birçoğunu yerine getirse bile küreselleşme ulus devletin düzenleme kapasitesini o derece azaltmıştır ki artık gerçek anlamda özerk bir devletten bahsetmek imkânsız hale gelmiştir.⁴¹ Vergileri düşürme baskısı altında olan hükümetlerin sağlık ve eğitim gibi "kamusal yararlar" için kaynak sağlama yetenekleri sınırlanmıştır.⁴² Dünya piyasalarının gayri şahsi güçlerinin ekonomi ve toplum üzerinde, nihai siyasal otoriteye sahip olduğu zannedilen devletlerden daha güçlü hale gelmesiyle devletlerin azalan otoritesi yerel ve bölgesel organlara ve diğer kurum ve birliklere doğru dağılmaktadır. Böylece, gittikçe güçlenen yerel, bölgesel ve küresel yönetim mekanizmaları arasında sandviç haline gelen ara kurumlara dönüşüklerinden,⁴³ ulusal hükümetler "aşağıdan" ve "yukarıdan" güç kaybetmektedir. Mal, sermaye, emek ve enformasyon teknolojilerinin sınırlar ötesinde yoğun bir şekilde akması dünyayı "küçültmüş", coğrafi mesafe açısından dünya "küresel köy" McLuhan (1962) haline gelmiş ve "coğrafyanın sonu"na O'Brien (1992) gelinmiştir.⁴⁴

³⁹ Marsh, D., Smith, D., Hotti, N., "Globalization and the State" Hay, C., Lister M., Marsh, D., (der), **The State : Theories and Issues**, Palgrave MacMillan, New York, 2006, s.172-3

⁴⁰ Perraton, J., "The Scope and Implications of Globalization", Mitchy, J., (der), **The Handbook of Globalization**, Edward Edgar Publishing Limited, 2003, Glos /Massachusetts, s.37.

⁴¹ Antonio, J.R., Bonanno, A., "A New Global Capitalism? From "Americanism and Fordism" to "Americanization-Globalization", **American Studies**, (Summer/Fall 2000), 41:2/3, s. 60.

⁴² Marsh, D., Smith, D., Hotti, N., a.g.e. s. 172-3.

⁴³ Held ve diğerleri, (1999), a.g.e. s.3

⁴⁴ Marsh, D., Smith, D., Hotti, N., a.g.e. s. 172-3.

Küreselleşme geri çevrilemez ve kaçınılmaz bir süreçtir.⁴⁵ Devletler kaçınılmaz olarak yabancı sermayeyi çekmek için refah hizmetlerini kısacak ve küresel sisteme uyum sağlamak seçmenlerin oyuna oranla daha öncelikli olduğundan sosyal demokrasiyi zayıflatacaklardır.⁴⁶ Kalkınmanın kaçınılmaz bir sonucu olan bu rotaya karşı çıkma çabaları başarısızlığa mahkûmdur.⁴⁷ Ulus-devletler bir zamanlar bağımsız, refah yaratan güçlü unsurlarken bugün verimsiz aygıtlara dönüşmüşlerdir ve kaderleri başka yerlerde alınan ekonomik tercihlerle belirlenmektedir.⁴⁸ Ulus devlet toplumsal çıkarları temsil eden grupları da yeterince temsil edememektedir. Çok yavaş hareket eden ulus devlet açık ve özgür pazarlar açısından genellikle bir engeldir. ⁴⁹ Çok fazla vaatte bulunan ama pek azını yerine getiren ulus-devlet, pazarları ve becerileri suni olarak bölümlere ayırdığı için insani gelişimi geriletme potansiyeli taşımaktadır. Ulus devletin varlığının temel sembollerinden biri üniformalı görevlilerin resmi belgeleri kontrol ettikleri ve bariyerlerle korudukları ulusal sınırlardır. Ancak internet dünyasında bu sınır kontrollerinin anlamı kalmamaktadır.⁵⁰ Ulus inşa etme sürecinde piyasanın, insanların ve kaynakların kontrol edilebileceği ve istikrarlı bir sanayinin gelişebileceği düzenleme alanı bugün gereksiz hale gelmiş,⁵¹ onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılın yapay eseri olan ulus-devletlerin kanlarında dolaşan kolestrol ana arterleri tıkamıştır. Tarih bu tür katostrofik olayların kayıtları ile doludur. Geçmişte bu yaşlanma süreci savaşlar veya doğal afetlerle tersine çevrilmiş veya durdurulmuştur. Bugün en soğukkanlı reelpolitik uygulayıcıları için bile ekonomi politikte bu araçlar kullanılamaz. Ohmae'ye göre bugünün sınırsız ekonomisinde merkezi hükümetlerin ekonomik kolestrole karşı mücadelelerinde tek meşru siyasa aracı işlevsel özerkliklerini, zenginlik yaratan, "sınırsız" ve "toprağa

⁴⁵ T. Friedman için küreselleşme durdurulamaz, kaçınılmaz ve tamamen faydalıdır. Küreselleşme karşıtı hareket radikaller tarafından ele geçirilmiştir. Bunun için onlara "sızlanmayı bırakın, küreselleşme bir tercih değil" demektedir. (aktaran, Roberts, G., Tug of War: Opposing Views on the Pocesess of Globalization, *International Journal of Social Inquiry* (2008), Cilt.1, Sayı. 2, s.2-3.

⁴⁶ Bryane M., Theorising the Politics of Globalization: A Critique of Held et al.'s "Transformationalism" *Journal of Economic and Social Research* 4 (2), 6.

⁴⁷ Held, D. (2000)., a.g.e. s.22

⁴⁸ Ohmae, K., *The End of Nation State, : The Rise of Regional Economies*, The Free Press, New York, 1995, s.8-9.

⁴⁹ Ohmae, K., a.g.e. s. 71.

⁵⁰ Ohmae, K., "Beyond the Nation State", *The Globalist*, 13- Haziran, 2005

⁵¹ Ohmae, K., a.g.e.s. 13.

bağlı olmayan" bölge devletlerine bırakmalarıdır.⁵² Önemli ekonomik kararlar genellikle ulusal sınırlar çapraz kesilerek Hong-Kong-Güney Çin veya Güney Ontario-Michigan gibi ekonomik bölgeler düzeyinde alınmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak bu bölgeler ekonomik olarak bağlı buldukları ulus devletlerden bağımsızlaşmıştır.⁵³

Bu durum insanlık tarihinde yeni bir döneme işaret etmektedir. Geleneksel ulus-devletlerin doğal olmayan, hatta küresel ekonomide mümkün olmayan iş birimlerine dönüşmesi, kültürlerin küresel olarak yayılması ve melezleşmesi ve yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkması kimilerine göre hem heyecan verici hem de arzu edilir bir durum⁵⁴ kimilerine göre de piyasa güçlerine teslim olmaktır.

Ohmae'nin mesajı artık uzaklığın tiranlığının üstesinden gelindiğidir. Enformasyon ve paranın bir yerden diğerine mesafe ve ulusal sınırları anlamsız kılacak bir hızda hareket ettiği bir dünyada yaşanmaktadır. Ulus-devletler bu nedenle çökecek ve yerlerine bölgesel ve kent iktidarları geçecektir.⁵⁵ Yüzyıl ilerledikçe başarılı bölgeler daha güçlü ve büyük stratejik bölgeler kurmak üzere bir araya gelebilirler. Dünyanın geri kalan kısmıyla başarılı bir şekilde etkileşimde bulunan bölgeler zenginleşecek başarısız olanlar elenecektir.⁵⁶ Küresel piyasanın iyi bilgilendirilmiş yurttaşları da pasif olarak ulus-devletlerin veya kültürel peygamberlerin hayat tarzlarını iyileştirmelerini beklemeyecek, kendi geleceklelerini, kendileri tarafından ve kendileri için inşa edeceklerdir.⁵⁷

c) Küreselleşme Karşıtları

Birinci Dalga içinde yer alan küreselleşme karşıtları ve liberal pozisyon arasındaki benzerlik küreselleşmede ekonomik alanın hâkim olması ve siyasal olarak bu durumdan kaçınmanın imkânsız olduğu noktasındadır. Ayrıca somut ve bütünleşmiş bir küresel ekonominin mevcut olduğu konusunda hem fikirdirler. Ancak ekonomik alanın hâkimiyeti negatif sonuçlar doğurmaktadır.⁵⁸ Bu nedenle bu kanadı *küreselleşme karşıtları* olarak adlandırabiliriz.

⁵² Ohmae, K., "The end of the nation-state", Lechner, J., F., Boli, J.,(der), *The Globalization Reader*, Blacwell Publishers, Massachusetts/Oxford, 2000, s. 207-11.

⁵³ Ohmae, K., a.g.e s.13.

⁵⁴ Held ve diğerleri (1999) s.4.

⁵⁵ Wiseman,, R. J., *Global Nation? : Australia and the Politics of Globalization*, Cambridge University Press, Melbourne, 1998 s. 18

⁵⁶ Ohmae, K., Threats of the Global Markets Mix of three key factors: client, corporate, competition http://www.vicenzaoro.org/uk/preekit/kenichiohmae_eng.pdf

⁵⁷ Ohmae, K., (2000), a.g.m. s. 210.

⁵⁸ Busch, A., a.g. e. S. 31.

Bu grup içinde yer alan tezlerin de homojen bir bütünlük göstermediğini söyleyebiliriz. Ancak bunlar sosyal koruma sağlayabilmede geleneksel refah seçeneklerini sürdürmenin güçleştiği konusunda uzlaşmaktadır.⁵⁹ Teorik olarak da bu pozisyon başlıca neo-marxist, rasyonel tercih analizcileri ve keynezyen taraftarlarınca benimsenmektedir.⁶⁰

Küreselleşme karşıtları için küreselleşme esasen pazarların ve üretim faaliyetlerinin sınırların ötesinde bütünleştiği ekonomik bir süreçtir. Kültürel ve siyasal küreselleşme ekonomik küreselleşmeye nazaran arka planda kalmaktadır.⁶¹ Bu anlamda küreselleşme kapitalist sistemin dünya ölçeğinde yayılmasıdır.⁶² Liberal literatür “mekânın sıkışmasına” yol açan teknolojik gelişmeyi tüm dünya için genelleştirmekte ve teknolojiye aynı oranda erişemeyen bölgeleri görmezden gelmektedir. Oysa küreselleşme tüm toplumlara zarar vermekte “marjinalleşme” ve “sömürü”yü yaygınlaştırmaktadır.⁶³ Küreselleşme dünyanın zenginleri ve yoksulları arasındaki gelir eşitsizliğinin artmasını⁶⁴; çokuluslu şirketlerin gücünün ulus-devletler aleyhine büyümesini ve kapitalizmin eski komünist ülkelere doğru yayılmasını ifade etmektedir.⁶⁵ Ne var ki, bu eşitsizlik artık liderleri kaygılandırmamakta, hatta bazıları eşitsizliklerin büyümenin zorunlu bir sonucu olduğunu iddia etmektedirler.⁶⁶ Dünya pazarındaki belirsiz güçler artık toplum ve ekonomi üzerinde devletlerden daha güçlü durumdadırlar. Devletler küresel piyasa ekonomisinin kurbanı olmaktadır. Hükümetler ulusal ekonomiyi yönetme, istihdam sağlama, ekonomik büyümeyi sürdürme, kâr payını, döviz oranlarını belirlemede sorun yaşamaktadırlar.⁶⁷ Deregülasyon ve ulus-aşırıcılığın kontrol dışı

⁵⁹ Held ve diğerleri (1999) s.4.

⁶⁰ Busch, A., a.g.e. s.32.

⁶¹ Callinicos, A., “Globalization, Imperialism and the Capitalist World System”, Held, D., McGrew, A., (Der.) **Globalization Theory**, Polity Press, Cambridge/Malden, 2007, s. 64.

⁶² Lechner, F., Boli, J., **The Globalization Reader**, Blackwell Publishers Inc., Massachusetts/Oxford, 2000, s.50.

⁶³ Sircar, I. “Globalizations: Traditions, Transformations, Transnationalism”, www.hsd.hr/revija/pdf73-4-2001/02-sircar.pdf.

⁶⁴ Dünyadaki 358 milyarderin mal varlığı dünya nüfusunun yaklaşık yarısından daha fazladır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) verilerine göre günümüz trentler devam ederse endüstriyel devletler ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizlikten insanlık dışı bir duruma doğru yönelmektedir. (Halimi, S.,

“ When Market Journalism Invades the World”, Lechner, F., Boli, J.,(Der.), **The Globalization Reader**, Blackwell Publishers Inc., Massachusetts/Oxford, 2000 s.17).

⁶⁵ Acar, Mustafa, **Düzeltilici ve Özgürleştirici Bir süreç Olarak Küreselleşme**, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s.8.

⁶⁶ Lechner F., Boli, J., a.g.m. s. 17.

⁶⁷Strange, S., ; “Devletlerin Azalan Otoritesi”, Çeviri: Cemil Boyraz, **Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması**, Phoenix Yayınevi, 2008, Ankara, s.154-6.

bir para sistemi yaratmasıyla ekonomik kurallar anlamsızlaşmış, spekülasyon Strange'nin tanımladığı "casino kapitalizmi"nin hakim gücü haline gelmiştir. Ulusal ekonomik politikalar o kadar anlamsızlaşmıştır ki İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomi stratejilerinin dayandığı siyasal ve ekonomik alanın sembiyotik ilişkisi yıkılmıştır.⁶⁸

Temel ilhamını Marksist teorinin kapitalizm karşıtlığından alan küreselleşme karşıtı görüşe göre, engelsiz kapitalizmin her şeyi yakıp yıkan bir canavarı olan küreselleşme ve onun kâr peşinde koşan ajanları olan küresel şirketler insanlık için en büyük tehdittir. Karşılıklı ekonomik bağımlılık ve piyasa mübadelelerinin yıkıcı etkileri sonucu insanlar arasında dünya düzeyinde oluşmuş olan sosyal doku çözülmektedir.⁶⁹ Genellikle sıradan ve savunmasız insanların ve toplulukların hayatları gayri şahsi güçler tarafından yıkıma uğratılmakta⁷⁰ devletler ve halklar, IMF⁷¹ veya dünya piyasalarının disiplini aracılığıyla yeni kamusal ve özel, küresel veya bölgesel otoritelere tabi olmaktadır.⁷²

"Emek-sermaye çelişkisi" açısından değerlendirildiğinde, üretim sürecinde sermaye emeği yenmiştir. Üretim sürecinin artan şekilde dünyanın değişik bölgelerine parçalanması, üretimin uzun süredir bir fabrikaya ve bir yerdeki emek gücüne bağlı olmaması karşısında bir zamanlar işçi sınıfına büyük güç kazandıran grev önemini kaybetmiştir. Ayrıca üretimin küreselleşmesiyle esneklik kazanan sermaye dünya üzerinde en ucuz ve güvenilir emek gücünü bulacak şekilde serbestçe hareket etmektedir.⁷³ Bunun sonucu temel çalışma hakkının ihlâl edilmesi, kitlesel işsizlik ve eksik istihdamdır. Emek ve ekonomi enformal hale gelmiş, düşük ücretle çalışan işçiler minimum yasal korumadan yoksun kalmıştır.

⁶⁸ Busch, A., a.g.e. s. 31

⁶⁹ Lechner, F., Boli, J., "General Introduction", *The Globalization Reader*, Blackwell Publishers Inc., Massachusetts/Oxford, 200., s.7.

⁷⁰ Sklair L., "Competing Conceptions of Globalization" *Journal of World-Systems Research* Cilt.2, Summer 1999, s. 159.

⁷¹ Uluslar arası finans kuruluşları, özellikle IMF'in ekonomik krize yol açtığını ileri süren Stiglitz'e göre sermaye piyasaları büyüme sağlamamıştır. Küreselleşmenin negatif sonuç üretmesinin nedeni uluslar arası finans kuruluşları ve özellikle IMF tarafından takip edilen ekonomik politikalarıdır. Finans ve sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi gelişmekte olan ülkeleri risk altına sokmakta, ülkeye akan sıcak paraya yem yapmaktadır. Para akışı spekülasyon emlak patlamasına yol açarken yatırımcıların aniden fikir değiştirmeleriyle para piyasadan çekilmekte, bu da ekonomik yıkıma yol açmaktadır. (Joseph Stiglitz; J., *Globalism's Discontents*, *The American Prospect Magazine*, Winter 2002).

⁷² Held ve diğerleri (1999), a.g.e. s.4.

⁷³ Sklair, L., a.g.m. s.160.

Ayrıca düşük ücretli işlerde çalışan işçilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturduğundan "emek kadınlaşmış"tır.⁷⁴

Küreselleşme karşıtlarına göre kapitalizmin bitmez-tükenmez günahları arasında iklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi, biyolojik türlerin yok olması, kirlilik gibi çevre tahribatından sorumlu olmak da yer almaktadır. Piyasa etkinliği ile ekoloji arasında çatışma olduğunda sorun ilkinin lehine çözülmüştür. Küresel ekolojik tahribata karşı koruyucu tedbirler alınmak şöyle dursun, aksine ağır kirlenmeye yol açan şirketler çevre düzenlemelerinin daha esnek olduğu alanlara taşınmıştır. Piyasa yönelimli "yeşil ürün" tüketiminin ve "ekolojik yatırımların" teşvik edilmesine yönelik uygulamalar yetersiz kalmıştır.⁷⁵

Kimi yazarlar, günümüzdeki aşaması temel olarak ulus aşırı bir nitelik taşıdığı için kapitalizmin önceki dönemlerin *merkantilizm*, *emperyalizm* ve *kolonyalizminden*⁷⁶ farklılaştığını söylerken, başka bazıları G7 ve Dünya bankası gibi çok taraflı gözetim mekanizmaları sayesinde yeni bir emperyalizmin eski imparatorlukların yerini aldığını düşünmektedirler. Bunlara göre, içinde bulunduğumuz dönem küreselleşme değil dünyanın başlıca büyük kapitalist ülkelerinin tekelci sermayenin bir ajanı olarak hareket ettikleri, finans sermayesinin istek ve ihtiyaçlarını karşıladıkları yeni bir Batı emperyalizmidir.⁷⁷ Petras ve Veltmeyer gibi yazarlara göre de küreselleşme ve emperyalizm arasında doğrudan bir ilişki vardır. Buna göre, "yeni emperyalizm" emperyal bir proje olarak yeni uluslar arası kapitalist sınıfın çıkarlarına hizmet etmektedir.⁷⁸ Yeni küresel ekonominin "bilgi işçileri" ve elitleri arasında oluşan ulus aşırı "sınıf" ittifakı "neo-liberal ekonomik ortodoksiye" ideolojik imanla bağlanmıştır. Marjinalleşmiş olanlar dünya genelinde yayılan tüketim ideolojisine tabi olmaktadır.⁷⁹ Ulus aşırı kapitalist sınıf ve onun tüketim kültürü-ideolojisi ve küresel kapitalist bir proje doğrultusunda dünya dönüştü-

⁷⁴ Mulenge, D., *The Impact of Globalization on Human Rights: The Challenge for Adult Educators*, CASAE-ACEEA National Conference 2001.

<http://www.oise.utoronto.ca/CASAE/cnf2001/mulenga.pdf>

⁷⁵ Scholte, J. A., "The Sources of Neoliberal Globalization" *Overarching Concerns Programme Paper No. 8, October, 2005, UNRISD*.

⁷⁶ Gallina, A., "From Globalization to World Welfare: Established and Emerging Global Actors", Bent Greve, (Der), *The Future of the Welfare State*, Ashgate Publishing, 2006, Burlington, s.129.

⁷⁷ Aktaran Held, D., McGrew, A. (2000) a.g.e. s.5.

⁷⁸ Callinicos, A., a.g.e. s.64

⁷⁹ Aktaran Held ve arkadaşları (1999) s.4

rülmeye çalışılmaktadır.⁸⁰ Dayatılan yeni kimlik duygusu geleneksel kültürleri ve yaşam biçimlerini de yerlerinden etmektedir.⁸¹

Sonuç olarak küreselleşme karşıtlarına göre laissez-faireci dünya ekonomisinin vaz ettiği "piyasa uygarlığı" daha fazla yoksulluk, eşitsizlik, sosyal çatışma, kültür tahribatı, ekolojik zarar ve demokrasi açığına neden olmuştur.

2. Kuşkucu Dalga

Birinci Dalga küreselleşme tezleri oldukça etkili olmakla birlikte aralarında Hirst ve Thompson (1999), Rugman (2000), Wade (1996), Zysman (1994) gibi yazarların da bulunduğu kuşkucular⁸² bütünleşme, karşılıklı bağımlılık, açıklık gibi faktörlerin bugün ulusal ekonomilerde eriştiği düzeyin hiç emsali görülmemiş gelişmeler olmadığını ileri sürmektedirler. Bunlar ayrıca küreselleşme karşıtlarının çizdiği karamsar tabloya da katılmamaktadırlar.⁸³ Küreselleşmeci pozisyon büyük ölçüde, bir dizi hatalı olgusal iddiaya dayanmaktadır. Ayrıca elde edilmiş ulusal faydaların feda edilmesini gerektiren neoliberal politikaların piyasa temelli büyümeyi artıracığı da bir illüzyondur.⁸⁴

Kuşkucular küreselleşmenin gerçek ve yaşanmakta olan bir süreç olduğunu iddia edenlere karşılık küreselleşmenin mitsel bir kurgu veya gölge fenomen olduğunu söylemektedirler.⁸⁵ Eğer tarihsel materyalistlerin iddia ettiği gibi küreselleşme temel olarak kapitalist toplumlara özgü genişleme mantığının bir sonucu ise o halde küreselleşme kendiliğinden bağımsız bir nedensellik gücüne sahip değildir yani gölge fenomendir. Bu nedenle küreselleşme günümüz liberal ve radikal sosyal biliminin bir aldatmacasıdır.⁸⁶

Küreselleşme kavramının kendisine karşı çıkan "dünya-sistemi" analizcileri Arrighi ve Wallerstein da dünya kapitalizmi ve devlet egemenliğinin süre gelen dönüşümünün yeni olmadığını, fakat bu evrimsel sürecin bugün bir açmaza girdiğini görmek gerektiğini vurgularlar. Zaten Arrighi'nin ana kavramı küreselleşme değil finansal genişlemedir. Ona göre, modern dünya sistemi bundan önce en azından üç finansal genişleme dönemi geçirmiştir. Küreselleşme yeni icat edilmiş bir terim olmakla

⁸⁰ Sklair, L., a.g.m. s.157.

⁸¹ Held ve diğerleri (1999) s.4.

⁸² Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s..173.

⁸³ Busch, A., a.g.e. s. 33.

⁸⁴ Thompson, G., a.g.e. s.89.

⁸⁵ Held D., McGrew, A.,(2000), s. 2.

⁸⁶ Held, D., (2007a) a.g.e.s. 7.

birlikte yeni bir olgu değildir, eski şarabın yeni bir şişeye konmasıdır.⁸⁷ Wallerstein için de entegre "kapitalist dünya-ekonomisi" ticaret vasıtasıyla onaltıncı yüzyılda ortaya çıkmıştır. Neoliberal bir ideoloji olarak 1980'lerin başlarında görünürlük kazanan ve 1990'larda Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte pek çok çevrede ifade edilmeye başlanan küreselleşme, iddia edilenin aksine, modern dünya sisteminde yeni bir düşünce değildir.⁸⁸ Bu yüzden küreselleşme kavramı çağdaş dünyaya şekil veren güçleri anlamaya değil, neoliberal bir projeyi doğrulamaya ve meşrulaştırmaya yarayan ideolojik bir kurgu, küresel pazarın ihtiyaçlarını karşılamak için yurttaşların disiplin altına alındığı "zorunlu mit" dir.⁸⁹

David Harvey'e göre de küreselleşme adı altında toplanan eğilimlerin çoğu aslında yeni değildir. Sözde yeni "enformasyon devrimi" etkileyicidir ama karayolu, telgraf, otomobil, radyo ve telefon da buldukları dönemde yeni ve çok etkileyiciydi. Bugün, hiyerarşik olarak düzenlenen ve siyasal olarak Amerika tarafından kontrol edilen Bretton-Woods küresel sisteminden daha desantralize ve piyasa tarafından koordine edilen ve daha istikrarsız bir diğer küresel sisteme geçilmiştir. Bu değişimi takip eden retorik "küreselleşme" teriminin promosyonunu yapmaktadır. Finans basını uluslar arası finans sistemine uyum sağla-

⁸⁷ Arrighi dikkatli küreselleşme teorisyenlerinin, günümüzdeki dönüşümün alan, ölçek ve karmaşıklık gibi değerler dışında yeni olmadığı konusunda küreselleşme eleştirmenleri ile uzlaştıklarını söyler. (Arrighi, G., "Globalization, State Sovereignty, and the "Endless Accumulation of Capital", Kalb, D., Land, M.V.D., Staring, R., Steenbergen, B. V., Wilterdink, N., (Der), **The Ends of Globalization Bringing Society Back In**, Rowman and Littlefield Publishers Inc., Oxford, 2000, s. 125-27).

⁸⁸ Wallerstein, I., "The Demise of Neoliberal Globalization"

<http://www.monthlyreview.org/mrzine/wallerstein010208.html> ;Wallerstein'in "dünya-sistemi" teorisi küreselleşme olarak lanse edilen süreci reddeder. Ona göre; açık kuralları ve kesin sonuçları olmayan bir dönüşüm döneminin içinde bulunmaktayız, kapitalist dünya sistemi yeni küreselleşmiş bir dünyaya değil, bir başka şeye dönüşmektedir. Küreselleşme ile kastedilen süreç 500 yıllık bir zaman dilimine yayılmıştır. Günümüzdeki duruma, 1450'den günümüze uzanan süreç ve 1945'den günümüze uzanan süreç olmak üzere iki çerçeveden bakmalıyız. Uzun dönemli süreçte sonsuz sermaye birikimi tarihsel bir sistem olarak kapitalizmin ayırt edici özelliğini oluştururken aynı zamanda sistemin de temel zaafıdır. 1450'den günümüze uzanan dönem kapitalist dünya ekonomisinin başlangıcını, gelişmesini ve ölümcül bir krize girdiği yaşam-döngüsünü kapsar. Bu uzun yaşam döngüsünde sistem kendisini dengede tutmak için belli mekanizmalar geliştirmiştir. Böylece başlangıçtaki normlardan sapmalar meydana gelir, daralma ve genişlemelerin cereyan ettiği döngüsel dalgalanmalar karşımıza çıkar. Kısa dönemli süreçte ise, yani 1945'den günümüze uzanan dönem, 1967-73 arası ekonomik genişleme ve 1967-73 den günümüze kadarki dönemse ekonomik daralmadan oluşan iki ayrı döneme ayrıştırılır⁸⁹ (Wallerstein, I., M., "Globalization or the Age of Transition? A Long Term View of the Trajectory of the World System", **International Sociology**, (Haziran- 2000), Cilt,15, Sayı, 2, s. 251- 52.

⁸⁹ Held, D., McGrew, a.,(2000), a.g.e.s. 5.

mak için gerekli düzenlemelerin yapılması için ihtiyaç duyulan bir pazarlama hilesinden başka bir şey olmayan küreselleşmenin yeni olduğunu söyleyerek hepimizi kandırmaktadır.⁹⁰

Küreselleşme açık, tam, belli, tutarlı ve ikna edici bir kavramsallaştırmasının olmaması nedeniyle de ciddi analitik bir kategori olarak değerlendirilemez.⁹¹ Küreselleşmede neyin küresel olduğunu net olarak açıklayan bir çalışmayı bulmak pek kolay değildir. Küreseli literal olarak yorumlamak mümkün değilse o zaman küreselleşme kavramı özgüllükten yoksundur. Açık coğrafi bir referans olmadan uluslararası veya ulusüstünü küreselden veya bölgeselleşme süreçlerini küreselleşme süreçlerinden ayırt edemeyiz. Kavram o kadar genişlemiştir ki onu çağdaş dünyayı anlamak için ampirik bir araç olarak kullanmak mümkün değildir.⁹²

Bu grubun en önde gelen teorisyenlerinden Hirst ve Thompson ideal tip bir küreselleşmeyi ampirik veriler kullanarak teste tabi tutmaktadır. Bu ideal tipin aşırı bir örnek olduğunu kabul etmekle birlikte eğer küreselleşme olmuşsa bize neye benzeyeceğini gösterecektir.⁹³ Kuşkuçulara göre küreselleşme "tek fiyat kanununun" yürürlükte olduğu dünya çapında mükemmel şekilde bütünleşmiş bir ekonomi anlamına gelmelidir. Oysa küresellik iddiaları teste tabi tutulduğunda noksan kalmaktadır. Küresel ekonomi küresel olarak kapsayıcı değildir, aynı şekilde yayılmamakta ve her yerde aynı sonuca yol açmamaktadır. Sahra altı Afrika, Doğu Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göre daha az bütünleşmiştir ve eşitsizlik artmaktadır. Avrupa ve Amerika özellikle gelişen Asya ekonomilerinden gelen ithal ürünlere karşı korumacı politikaları devreye sokmaktadır. Liberal politikalar izleyen Çin, Hindistan ve diğer Asya ülkeleri ve küresel ekonomiyle daha fazla bütünleşme olabilir. Ancak bu ülkelerde korumacılık ve devlet müdahalesi devam etmektedir. Dünyanın diğer bölgelerinde örneğin Afrika'da eşitsizlik ve yoksulluk gittikçe artmakta ve bu ülkelerin açık küresel ekonomi ile birleşme şansları bulunmamaktadır.⁹⁴

"Altın standardı" döneminin (1870-1914) uluslar arası ekonomisi ile 1980 ve 1990'ların başlarındaki uluslar arası ekonomi dünya ticaret akışı,

⁹⁰ Arrighi, G., a.g.e. s. 126-7.

⁹¹ Scholte, J. A., What is Globalization? The Definitional Issue-Again, CSGR Working Paper, No.109/2 December, 2002, <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research/abstracts/abwp10902/>

⁹² Held D., McGrew, A.,(2000), a.g.e, s. 4.

⁹³ Martell, L., "Reflection, Evaluation, Integration The Third Wave in Globalization Theory" *International Studies Review* (2007) 9, s.180.

⁹⁴ Martell, L., a.g.m. s.175.

yatırım ve işgücü ve göçler açısından karşılaştırıldığında istatistik kanıtlara dayanarak günümüzün karşılıklı ekonomik bağımlılığının hiçbir şekilde tarihsel olarak emsalsiz olmadığı görülecektir. Hatta bazı açılardan I. Dünya Savaşı öncesi dünya ekonomisi daha açık, yatırım ve ticaret düzeyi ve coğrafi ulaşım bakımından daha bütünleşmiş bir görünüm sergilemektedir.⁹⁵

Gözlenen, yoğun uluslar arası ticaret ve yatırımın küresel bir ekonomik yapı içerisinde değil var olan yapılar içinde özellikle hâkim devletler arasında gelişen faaliyetler olduğudur.⁹⁶ Ulusal ekonomiler arasındaki mübadelenin sonuçları da ulusal düzey tarafından belirlenmektedir.⁹⁷ Aşırı küreselleşmeci tez ulusal hükümetlerin düzenleme güçlerinin kalıcılığını önemsemediğinden temel olarak dayanaksız ve siyasal olarak naiftir.⁹⁸ Ayrıca uluslar arası ekonomi arızı bir gelişim izler. Örneğin 1914 den önce yüksek seviyedeki ticaret ve göç savaş arası dönemde tersine dönmüştür. Bu durum bize küreselleşmenin evrimsel bir gelişme izlemediğini veya önceden belirlenmiş bir hat üzerinde gitmediğini aksine durdurulabilir ve tersine döndürülebilir bir süreç olduğunu göstermektedir.⁹⁹

Ruigrok ve Tulder, Thompson ve Allen çokuluslu şirketlerin çoğunun kendi bölgelerinin veya devletlerinin ürünü olduğuna dikkat çekerek "küresel şirket" mitini ortadan kaldırmaya çalışırlar.¹⁰⁰ Ulus aşırı şirketlerin çoğu ulusal düzeyde yerleşiktir, ancak diğer uluslarla ticaret yaparlar. Bu nedenle ulus aşırı şirketlerden ziyade çok-uluslu şirketlerin varlığından söz edilebilir. Gerçek anlamda küresel şirkete doğru bir eğilim de gözükmemektedir. O halde bir şirket bir ülkede konuşlanır, hizmet ve ürünlerini dışarı satar. Ancak bu küresel bir şirket olmaktan ziyade uluslar arası piyasada ticaret yapan ulusal bir şirkettir.¹⁰¹ Sermayenin sınırlar ötesinde kolayca dolaştığı iddiası da doğru değildir. Aslında bir şirket belli bir bölgede yatırım yapmış, personeli eğitmiş ve zaman harcamış ise yüksek vergiler dolayısıyla o bölgeden bir başka bölgeye

⁹⁵ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.173. 1973'te gelişmiş ülkelerin çoğunda GSMH içinde ihracat ve ithalat oranları 1913 yılından daha düşüktür. Dünya ekonomisiyle bütünleşme oranı Doğu Asya dışında, gelişmekte olan ülkelerin pek çok bölgesi için daha sınırlıdır. Sepehri, C., R., *Is Globalization a Reality, a Tendency or Rationale for Neoliberal Economic Policies?* <http://globalization.icaap.org/content/v2.2/sepehri.html>

⁹⁶ Hisrt, P., Thompson, G., (2003), a.g.e. s. 28.

⁹⁷ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.174.

⁹⁸ Held ve diğerleri (1999), a.g.e. s.6.

⁹⁹ Martell, L., a.g.m. 180.

¹⁰⁰ Held ve diğerleri (1999), a.g.e. s.6.

¹⁰¹ Martell, L., a.g.m. s.181.

geçiş kolay olmayacak, hatta kaçmanın maliyeti vergi ödemekten daha yüksek olabilecektir¹⁰²

Uluslararasılaşmanın yeni, daha az devlet merkezli bir dünya düzenini ortaya çıkardığı ve ulusal hükümetlerin hareket alanını daralttığı doğru değildir. Aksine ulusal hükümetler sınır ötesi ekonomik faaliyetleri düzenleme ve aktif olarak teşvik etmede gittikçe merkezi bir rol oynamaktadırlar. Onun için, hükümetler uluslararasılaşmanın pasif kurbanları değil onun başlıca mimarlarıdır.¹⁰³ Dolayısıyla, ulus-devletin çöktüğüne ilişkin tezler en iyi ihtimalle " vakitsiz", en kötü ihtimalle de "kötü niyetli iddialardır."¹⁰⁴

Kuşkucu analizlerde güç, eşitsizlik, çatışma ve ulus-devlet ön plana çıkar. Bu paradigma açısından, benzer hedefleri ve çıkarları olan devletler bir araya gelerek daha adem-i merkezîyetçi düzeyde siyasal ittifaklar kurarlar.¹⁰⁵ Uluslar arası düzen ekonomik ve siyasal olarak güçlü devletlerin eylemleri ile oluşmuştur. Ekonomik ve toplumsal ilişkilerin uluslar arasılaşması o günün güçlü devletlerinin tercih ve siyasetlerine bağlıdır, çünkü liberal bir uluslar arası düzen için gerekli koşulları ancak yeterli ekonomik ve askeri güce sahip ülkeler yaratabilir. Pek çok şüpheli, 1919 ve 1939 yılları arasında görüldüğü gibi, liberal bir sistemi kontrol edecek bir hegemon olmadan dünya düzeninin bozulacağını ve otarşik bir yapının ortaya çıkacağını ileri sürer.¹⁰⁶

Kuşkucu okulun Hirst ve Thompson gibi önde gelen teorisyenleri küreselleşmeci teorisyenlerce iddia edilen siyasal ve kültürel değişimlerin çoğunun ekonomik küreselleşmeden kaynaklandığını düşünmektedirler.¹⁰⁷ Ancak kültürel homojenleşme ve küresel kültür kavramları kuşkucu teze göre bir diğer mittir. Küresel eşitsizliklerin derinleşmesiyle uluslar arası ilişkilerin reel politiği ve medeniyetler çatışması "küresel yönetim" in bir yanığı olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰⁸

Kuşkuculara göre, küreselleşmeyi uyumlu bir dünya toplumunun ortaya çıkışı veya kültür ve uygarlıkların artan ölçüde birbirine yaklaştığı evrensel bir küresel entegrasyon süreci olarak okumamalıyız. Çünkü artan karşılıklı bağlar sadece yeni çatışma ve husumetler yaratmaz, reaksiyoner

¹⁰² Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.173.

¹⁰³ Held ve diğerleri (1999), a.g.e. s.6.

¹⁰⁴ GSMH da hükümet harcamalarının payı İkinci Dünya Savaşından önce % 21 iken "1990'lı yılların ortalarında yaklaşık %47 yükselmiştir Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.174.

¹⁰⁵ Martell, L., a.g.m. s.179.

¹⁰⁶ Held D., McGrew, A., (2000) a.g.e. s.5

¹⁰⁷ Martell, L., a.g.m. s. 180, 184.

¹⁰⁸ Held ve diğerleri (1999), a.g.e. s.6.

siyasetleri ve ksenofobik bir milliyetçiliği de ateşleyebilir. Dünya nüfusunun önemli bir kısmı küreselleşmenin dışında kalmış ve "nimetleri"nden yararlanamamış olması da bu sonuca katkı yapmaktadır. O nedenle küreselleşme aynı zamanda bölücü ve çatışmacı bir süreçtir.¹⁰⁹

3. Dönüşümcü Dalga

Held ve arkadaşları ile, Dicken, Giddens, Castells, Scholte ve Rosenau gibi küreselleşme teorisyenleri küreselleşmeyi dünyayı değiştirme gücü olan bir realite olarak kabul ettikleri için kuşkuçulardan ayrışmaktadır. Aynı zamanda aşırı küreselleşmecilerden daha karmaşık ve tarihsel dayanakları olan bir küreselleşme teorisi geliştirdiklerini söylemektedirler.¹¹⁰

Dönüşümcüler birinci dalga ile kuşkuçu perspektif arasındaki kutuplaşmayı reddetmektedirler. Bunlar birinci dalganın görüşlerini abartılı bulurken kuşkuçulara yaklaşmakta, buna karşılık küreselleşme kavramının reddini veya küreselleşmenin maddi etkilerinin küçümsenmesini eleştirirken de birinci dalgayla birleşmektedirler.¹¹¹ Bu yorumları nedeniyle "dönüşümcü teorisyenlerin bir ara formülasyonla "üçüncü yolcu" oldukları düşünülür.¹¹²

Dönüşümcülere göre, aşırı küreselleşmecilerin iddia ettiklerinden farklı olsa da dünya temel bir dönüşüm geçirmektedir. Bu sadece ekonomi temelli değil, siyasal, toplumsal ve kültürel nitelikteki değişimleri de kapsayan bir dönüşümdür.¹¹³ Ayrıca, bu süreçte yönetim kurumları ve dünya düzeni yoğun bir sarsıntıya maruz kalmaktadır. Bu teorisyenler için dönüşüm anahtar kavram olduğundan teorilerini *küresel dönüşümler* olarak adlandırmaktadırlar.

Dönüşümle birlikte hükümetler, uluslar arası ile ulusal, iç ve dış meseleler arasında açık bir ayrımın olmadığı bir dünyaya uyum sağlamaktadırlar.¹¹⁴ Devlet gücü yukarıda uluslar arası hareketler ve örgütlere, aşağıda yerel baskı gruplarına ve yanal olarak ise çokuluslu şirketler

¹⁰⁹ Held D., McGrew, A., (2000) a.g.e. s.4

¹¹⁰ Martell, L., a.g.m. s. 176..

¹¹¹Coachrane, A.,Pain, K., "A Globalizing Society", Held, D., (Der), *A Globalizing World?: Culture, Economics, Politics*, Routledge, New York, 2000. s. 23.

¹¹² Byane, M., *Theorising the Politics of Globalization: A Critique of Held at al's. "Transformationalism"* *Journal of Economic and Social Research* vol, 4, No, 2, s. 4.

¹¹³ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.175

¹¹⁴ Rosenau bu durumu "intermestic" (hem iç hem de dış boyutlu) kavramı ile açıklamaktadır. Bu intermestic ilişkilerin artışı siyasal, ekonomik ve sosyal alanı genişletmekte ve toplumların ve toplulukların kaderlerinin belirlendiği yeni bir sınır bölgesi ("frontier") yaratmaktadır. Held ve diğerleri, (1999), a.g.e. s. 27.

ve piyasa güçlerine doğru kaymıştır. Bu yüzden devletin pozisyonu, ulusal sınırların geçmişe oranla daha geçişken olduğu, çok merkezli bir siyasal-ekonomik bağlamda yeniden tanımlanmaktadır.¹¹⁵

Diğer yandan günümüzdeki küreselleşme süreçleri tarihsel olarak emsalsiz olsa da küreselleşme uzun dönemli tarihsel bir süreçtir. Modern öncesi dönemlerde Asya ve Orta Doğu ve Avrupa'nın kenar kesimleri arasında ticaret ve göçler gerçekleşmiş olabilir. Ancak ikinci Dünya savaşından bu yana meydana gelen teknolojik ve siyasal değişimler kapsam, hız, yoğunluk ve hacim açısından beklenmedik bir büyüklüğe ulaşmıştır.¹¹⁶

Dönüşüm gücünün etkisiyle ekonomik, toplumsal ve siyasal faaliyetler artık sadece sınırları belli ülkeler üzerinde organize olmamakta, artan ölçüde dünyaya yayılmaktadır.¹¹⁷ Teritoryal sınırlar önemlerini hala korumakla beraber, bu sınırların modern hayatın birincil belirleyicileri olduğu iddiası problemlili hale gelmiştir.¹¹⁸ Siyasal sınırlar içerden ve dışarıdan kesilirken sosyo-ekonomik ve siyasal alan hem toprağa bağımlı olmaktan çıkmakta (deterritorization), hem de bu alan yeniden toprakla tanımlanmaktadır.(reterritorization).¹¹⁹ Daha somut olarak ifade etmek gerekirse bir şirket belli bir teritoryal alanda yerleşik olabilir, ama işgücü uluslar arası alandan sağlandığından veya ürünleri uluslar arası alanda satışa sunulduğundan artık belli bir teritoryal alanla sınırlı değildir.¹²⁰

Held ve arkadaşları kuşkucuların ampirist olduklarını ve küreselleşme tezlerini onaylamak, reddetmek veya değerlendirmek amacıyla istatistik kanıtlara başvurduklarını söylerler. Oysa, yorumcu bir analize de ihtiyaç vardır. Göç veya ticaret küreselleşmenin "Altın Çağ"ıyla karşılaştırıldığında, mübadele edilen malların değeri veya hareket halinde olan insanların sayısı gibi niceliksel göstergelere bakılarak günümüzde küreselleşme olmadığı söylenebilir. Ancak göç ve ticaretin ekonomi, siyaset ve kültür üzerinde niteliksel etkisi geçmişe oranla daha fazladır.¹²¹

¹¹⁵ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.175

¹¹⁶ Martell, L., a.g.m. s.185.

¹¹⁷ Held, D., McGrew, A., (2000), a.g.e. s.27-8.

¹¹⁸ Martell, L., a.g.m. s. 186.

¹¹⁹ Held, D., McGrew, A., (2000), a.g.e. s.27-8.

¹²⁰ Martell, L., a.g.m. s.186; Daha farklı bir bakış açısından Castells ve Ruggie de ulusal ekonomilerin ekonomik küreselleşme süreçleri tarafından yeniden düzenlendiğini, böylece ulusal ekonomik alanın artık ulusal teritoryal sınırlarla örtüşmediğini ileri sürmektedirler. Bu küreselleşmiş ekonomide ulus aşırı üretim, mübadele ve finans sistemleri farklı kıtalardaki toplumları ve haneleri daha sıkı bir şekilde birbirine bağlanmaktadır. (Held ve diğerleri, (1999), a.g.e. s.8).

¹²¹ Martell, L., a.g.m. s.186.

Ulusal ve toplumsal sistemlerin daha geniş küresel süreçlerle kaynaşması ile küresel entegrasyon kavramı birbirinden ayırt edilmelidir. Küresel ve ulus-aşırı karşılıklı yoğun bağlar ve mekânsal ulaşım topluluklar, devletler, uluslar arası kurumlar, sivil toplum örgütleri ve çok uluslu şirketler arasında karmaşık ağların oluşmasını sağlar ve bu da bir global düzenin ortaya çıkmasına yol açar. Bu birbirini kesen etkileşim ağlarından doğan yapı topluluklar, devletler, sosyal güçleri hem kuvvetlendirir, hem de sınırlar. Bu açıdan küreselleşme "yapılandırma" sürecine benzer. Hem bireysel eylemlerin hem de dünya çapında sayısız ajanın ve kurumun arasında gerçekleşen etkileşimlerin toplamıdır.¹²²

Çağdaş küresel etkileşimlerin sonucu karmaşık, çeşitli ve tahmin edilemez olduğundan belirsizdir. Küreselleşme kaçınılmaz sabit sonuçlar üreten¹²³ olup bitmiş bir son ve tekil durum olmayıp, devam eden süreçler dizisidir. Ne basit doğrusal bir mantığı yansıtır, ne de bir dünya toplumunu öngörür.¹²⁴ Tarihsel sürecin özelliği ani değişim ve kesintilerdir; bu nedenle küreselleşme de arizi ve çatışmalı bir süreçtir, dönemsel değişimler belli tarihsel koşulların ve toplumsal güçlerin birleşiminin bir sonucudur. Toplumlara farklı yönlerde doğru iter ve çeker, parçalar ve birleştirir, işbirliği kadar çatışma da yaratır, evrenselleştirirken aynı zamanda tikelleştirir.¹²⁵ Küreselleşme var olan yapılarda kopuş ve devamlılığı aynı anda içerir. Bu yüzden küresel değişim büyük ölçüde belirsiz ve kesinlikten uzaktır¹²⁶

Küreselleşme tek boyutlu bir süreç değildir. Farklı türlerine- ekonomik, kültürel, siyasal- ve tecrübe edildiği yerlere göre etkileri de farklılaşmaktadır.¹²⁷ Küreselleşme sosyal hayatın ekonomik, siyasi, hukuki, çevresel, askeri, kültürel alanlarında kendini gösterir. Sosyal hayatın pek az alanı küreselleşme sürecinden kaçabilir. Küreselleşme tekil bir durum olarak anlaşılabilir, sosyal eylemlerin bütün kilit noktalarında artan küresel karşılıklı bağlar olarak düşünülmelidir. Küreselleşmenin dinamikleri ve sonuçlarını anlamak küresel karşılıklı bağların bu alanların her birinde nasıl farklılaştığını bilmemiz gerekir. Örneğin küresel ekolojik karşılıklı ilişkiler modeli küresel kültürel veya askeri etkileşim modelle-

¹²² Held, D., McGrew, A., (2000), a.g.e. s.27.

¹²³ Cochrane, A., Pain, K., a.g.e. s.23.

¹²⁴ Held, D., McGrew, A., (2000), a.g.e. s.27.

¹²⁵ Held ve diğerleri, (1999) a.g.e. s.14

¹²⁶ Martell, L., a.g.m. s.176.

¹²⁷ Martell, L., a.g.m. s.176.

rinden farklıdır. Onun içindir ki, genelleştirilmiş bir küreselleşme tanımı bu farklılıkları ve sürecin çok yönlülüğünü içermek durumundadır.¹²⁸

Küresel dönüşüm toplumsal ve kültürel anlamda da yoğun değişimleri beraberinde getirmektedir. Müzik, medya, film, din, yiyecek, moda gibi ulusal kültürü oluşturan unsurlar uluslar arası kaynaklardan da beslenmektedir ve bu nedenle ulusal kültür artık uluslar arası kültürden ayırtılamaz. Bu da insanların yaşam deneyimlerinin değişmesi anlamına gelmektedir.¹²⁹ Robertson (1992) kişilerin kendilerini daha geniş bir topluluğun üyesi olarak gördüklerini ve bu nedenle "küresel bilinç"te bir artış meydana geldiğini belirtmektedir.¹³⁰ Hemen hemen tüm toplumların bir parçası olduğu tekil bir küresel sistem vardır ama tek bir dünya toplumundan söz edilemez. Ulusal toplumlar ve sistemler bölgeler arası ağlar tarafından sarılmışlardır ama bu küresel bütünleşmeden farklı bir şeydir. Bu tarz bir bütünleşme görülmemektedir, çünkü böylesi tekil bir durum, tek tipli, türdeş bir yapı anlamına gelmektedir.¹³¹

Dönüşümcüler için küreselleşmenin alacağı biçimler kaçınılmaz değildir ve geriye çevrilebilir.¹³² Aynı zamanda sürecin nereye yöneleceği ve ne tür bir dünya düzeninin ortaya çıkacağı belli değildir. Kuşkucu ve aşırı tezin aksine dönüşümcüler küreselleşmenin yönü hakkında bir iddiada bulunmazlar.¹³³ Küreselleşme daha liberal veya sosyal demokrat bir biçim alabilir. Hatta gittikçe bütünleşen bir dünya yerine ulus devletlerin hâkim olduğu bir dünya da ortaya çıkabilir. Sürecin geri döndürülebilir olması ve öznenin bu süreçte önemli bir aktör olarak ortaya çıkması aşırı küreselleşmecilerin sürecin kaçınılmaz ve gayri şahsi olduğu teziyle çelişmektedir.¹³⁴

Dönüşümcülerin tezlerinin merkezinde çağdaş küreselleşmenin ulusal hükümetlerin iktidar, fonksiyon ve otoritelerini yeniden oluşturduğu veya kurduğu inancı yatmaktadır.¹³⁵ Ulus-devletin özerkliği, ya büyük şirketler ticari hedefleri gerçekleştirmeye öncelik verdiklerinden ya da küresel piyasalarda etkili rekabet etmeleri gerektiğinden, hesap verme

¹²⁸ Held, D., McGrew, A., (2000), a.g.e. s. 27

¹²⁹ Martell, L., a.g.m. s.185.

¹³⁰ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s, 175.

¹³¹ Martell, L., a.g.m. s. 186.

¹³² Cochrane, A., Pain, K., a.g.e s.24.

¹³³ Held ve diğerleri,(1999) a.g.e. s.8

¹³⁴ Martell, L., a.g.m. s.176.

¹³⁵ Held ve diğerleri,(1999) a.g.e. s..8.

yükümlülüğü olmayan ulus-aşırı güçler tarafından kısıtlanmaktadır.¹³⁶ Ancak devletlerin halâ kendi teritoryal alanlarında olup-bitenler üzerinde kontrolü vardır ve nihai yasal iddialarını sürdürmektedirler. Bununla birlikte, uluslar arası hukuktan kaynaklanan zorunlulukların arttığı, uluslar arası yönetim kurumlarının yetkilerinin ve sınırlamalarının genişlediği de gerçektir. Devletler daha fazla kendi topraklarında gerçekleşen her şeyi tek başlarına kontrol edemeyecekler; çünkü, küresel sistemler bir bölgedeki yerel topluluğun kaderini dünyanın uzak bölgelerindeki toplulukların kaderlerine bağlamaktadır. İktidarın mekânı ve tebaası kelime anlamıyla ve metaforik olarak birbirlerinden okyanuslar kadar uzaktır. Bu koşullar altında kendi kendini yöneten ve özerk bir birim olarak ulus-devlet kavramı bir olguyu tanımlamaktan çok normatif bir iddia gibi gözükmektedir.¹³⁷

Sonuç olarak küreselleşmeciler ulus-devletin otoritesinin zayıfladığı konusunda hatalı değillerdir ama küreselleşme sonucu kaçınılmaz ve değişmez olan bir son durum olarak anlaşılmalıdır. Küreselleşme gücün dolaylı yollarla kullanıldığı birbiriyle iç içe geçmiş bir dizi karmaşık ilişki olarak anlaşılmalıdır.¹³⁸ Bu anlamda dünya düzeni artık tam olarak devlet merkezli veya birincil olarak devlet yönelimli olarak anlaşılabilir; otorite artan ölçüde ulusal, yerel, bölgesel ve uluslar arası düzeyde kamusal ve özel ajanlar arasında dağıldığından, ulus devletler dünyadaki tek merkez veya ana otorite ve yönetim biçimi olamazlar.¹³⁹

4. Yeni Kurumsalcı Dalga

Küreselleşme literatüründe dönüşümcü tez oldukça etkili olmakla birlikte, Hall ve Soskice (2001), Garrett (1998), Weiss (2003) ve Scharpf (2000) gibi kendilerini "yeni kurumsalcılar" olarak tanımlayan bir grup önem kazanmaya başlamıştır.¹⁴⁰ Rodrik, 1997; Steinmo, 1994; Strange, 1991; 1996; Tanzi, 1995 gibi karşılaştırmalı politik iktisatçıların ekonomik küreselleşme karşısında alarma geçmelerine karşılık, kurumsalcılar ekonomilerin küresel düzeyde yakınlaştıklarına dair istatistikî hiçbir kanıtın

¹³⁶ Cochrane, Pain, K., "A Globalizing Society", Held, D., (Der), A Globalizing World?: Culture, Economics, Politics, Routledge, New York, 2000, s.24.

¹³⁷ Held ve diğerleri, (1999) a.g.e. s.8.

¹³⁸ Cochrane, Pain, K., a.g.e. s. 23.

¹³⁹ Held ve diğerleri, (1999) a.g.e. s.8.

¹⁴⁰ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.175

olmadığını, aksine partizan tercihlerce belirlenen ulusal farklılıkların devam ettiğini ileri sürerler.¹⁴¹

Yeni kurumsalcı tez küreselleşme çalışmalarında genel olarak kapitalizmi ve "kurumları tekrar devreye sokmayı" amaçlamaktadırlar.¹⁴² Kapitalizm türleri arasında "liberal" ve "düzenlenmiş" olmak üzere kurumsal olarak farklı iki tür ekonomi vardır. Liberal piyasa ekonomisinin kurumları ekonomik ajanlara faaliyetlerini en etkin olarak rekabetçi piyasa üzerinden ve resmi sözleşmeler aracılığıyla gerçekleştirme imkânı sağlamaktadır. "Düzenlenmiş" piyasa ekonomisinin kurumları ise aksine resmi veya tam olmayan sözleşmeler, rekabetçi ilişkiler yerine işbirliğine dayanan ilişkiler gibi piyasacı olmayan düzenlemelerde daha etkilidir.¹⁴³

Düzenlenmiş piyasa ekonomisi ve liberal piyasa ekonomisi üretimin farklı alanlarında mukayeseli üstünlükler yaratacaktır. Düzenlenmiş piyasa ekonomisinde firmalar kalkınmacı stratejiler geliştirecek, kısa vadeli hedefler yerine uzun vadeli hedefler belirleyecek, istihdam oranı yüksek olacak ve işsizlik yardımı sağlanacaktır. Liberal piyasa ekonomilerinde ise finans kurumları ve şirket yönetimleri günlük kazanç ve fiyat paylaşımı gibi kısa vadeli ekonomik hedefler ve radikal kalkınma stratejileri benimseyeceklerdir.¹⁴⁴

Küreselleşme kurumsalcılar tarafından sosyal demokrat ve liberal piyasa rejimleri arasında devam eden hatta gittikçe artan bir ayrışma ile ilişkilendirilmekte ve değişimin ardındaki temel itici güç olarak görülmektedir.¹⁴⁵ Değişen dünya düzeni göz önüne alındığında hükümetler küreselleşen dünyaya uyum sağlamak için tutarlı stratejiler aramakta ve devletin işleyişi ve biçimlerini bu duruma uyarlamaya çalışmakta ve sınır ötesi meseleleri daha etkili biçimde yönetebilmek amacıyla gittikçe artan bir şekilde dikkatlerini dışarıya yöneltmektedirler. Bu meyanda liberal minimal devlet modelinden hükümetlerin ekonomik genişlemeyi teşvik ettikleri kalkınmacı modele veya hükümetlerin kolektif eylem ve koordinasyonu kolaylaştırdığı katalitik devletlere kadar farklı stratejiler

¹⁴¹ Scharpf, F., W., "Globalization and the Welfare State: Constraints, Challenges and Vulnerabilities", The Year 2000 International Research Conference on Social Security, Helsinki, 25-27 September 2000., ISSA, <http://www.issa.int/pdf/helsinki2000/topic0/2scharpf.PDF>

¹⁴² Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.175-6.

¹⁴³ Hall, P.A., Soskice, D., "An introduction to Varieties of Capitalism". Hal, P.A., Soskice, D., (Der), **Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage**, Oxford University Press Inc., 2001, New York. s.8.

¹⁴⁴ Hall, P.A., Soskice, D., a.g.e. s. 37.

¹⁴⁵ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.176

izlenmektedir.¹⁴⁶ Dolayısıyla ekonomik başarıda birden fazla yol vardır. Uluslar tek bir Anglo-Amerikan modeline yaklaşmak zorunda değildir. Küreselleşme nedeniyle siyasal ve ekonomik kurumlarda ve politikalarda ulus ötesi bir yakınlaşma beklenmemelidir. Ekonomi politikte bireyler, şirketler, üretici gruplar veya hükümetler gibi çok sayıda aktör diğerleri ile stratejik etkileşim içine girmekte ve çıkarlarını rasyonalist bir şekilde geliştirerek uluslar arası rekabet ve teknolojik değişime uyum sağlamaktadırlar.¹⁴⁷

Yeni kurumsalcılar kuşkucular gibi küreselleşmenin bir "mit" olduğunu iddia ederek küreselleşmeyi reddetmezler.¹⁴⁸ 1960'lardan sonra yavaş bir şekilde artan sermaye ve üretim piyasalarının bütünleşmesinin 1980'ler sonu ve 1990'larda yoğunluk kazanarak yeni bir seviyeye ulaştığını düşünürler.¹⁴⁹ Diğer taraftan kurumsalcı tez taraftarları ekonomik ve toplumsal sorunlara hükümetlerin rahatlıkla müdahale edebildiklerine ilişkin kuşkucu tezi de paylaşırlar.¹⁵⁰ Ulusal devletlerin güçlerini kaybettikleri tezini kabul etmezler ama ulus devletlerde ciddi değişimlerin meydana geldiği de inkâr edilemez.¹⁵¹ Günümüzün uluslar arası ortamında tekil devletlerin eski tarz korumacı politikaları, belli sektörleri doğrudan hedef alan sanayi politikalarını ve sıkı sermaye ve mübadele kontrollerini ve refah devleti aracılığıyla yoğun dağıtım politikalarını sürdürebilmeleri gittikçe imkânsızlaşmaktadır.¹⁵² Ekonomik alanda da hükümetler ticaret, yatırım ve finans gibi konularda açıklık politikaları izlemektedirler. Bu değişimler genellikle "kapitalizmin yeni küresel mantığı" gereği ulus aşırı pazarlar ve bir yere bağlı olmayan şirketlerin siyasa alternatiflerini sınırlaması ve devletlerin gücünü kaybetmesi olarak sunulmaktadır.¹⁵³ Ancak belli enstrümanların artık kullanılamaz olması tanımı gereği devletin tamamen gereksiz hale geldiği anlamına gelmemektedir. Aslında kanıtlar yeni kurumlar ve

¹⁴⁶ Held ve diğerleri (1999) a.g.e. s.9

¹⁴⁷ Hall, P.A., Soskice, D., "a.g.e. s.6

¹⁴⁸ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.176.

¹⁴⁹ Scharf F. W., "Globalization and the Welfare State: Constraints, Challenges and Vulnerabilities", The Year 2000 International Research Conference on Social Security, Helsinki, 25-27 September 2000, ISSA. <http://www.issa.int/pdt/helsinki2000/topic0/2scharpf.P1D>

¹⁵⁰ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. 176.

¹⁵¹ Weiss, L., "Globalization and the Myth of the Powerless State", *New Left Review*, 225,(1997) s.3-27.

¹⁵² Öniş, Z., "Rediscovering the State: Thinking Critically about Development in the Age of Neo-liberal Globalization" Prof Dr. Ergun Özbudun'a Armağan Cilt I Siyaset Bilimi, Yetkin yayınları, Ankara, s. 376; Weiss vergi reformu ve sosyal politikaların kesintiye uğratılmasını "mall muhafazakârlık" olarak tanımlamaktadır. (Weiss, L., a.g.m. s.14).

¹⁵³ Weiss, L., a.g.m. s.3.

mekanizmalar kullanılarak gerçekleştirilen devlet müdahalesinin yeni küresel bağlamda ekonomik başarı sağlamada en önemli etken olduğunu göstermektedir.¹⁵⁴

Ayrıca büyük oranda "uluslararasılaşmış" ekonominin bütünleşmesi sadece şirketler aracılığıyla değil, bizzat devletler eliyle yürütülmektedir.¹⁵⁵ Bu süreçte küresel piyasa ve ulus-devlet bir karşılık ilişkisi içinde değildir. Hükümetler aslında uluslar arası kurumların eylemlerini ulusal iktidarın çıkarına olacak şekilde manipüle etmekte ve kendi kapasitelerini uluslar arası düzeye taşımaktadırlar.¹⁵⁶ Fakat devletlerin kapasiteleri birbirinden farklı olduğu için devletlerin uluslar arası ekonomik mübadeleden yararlanma fırsatları da değişiklik gösterecektir.¹⁵⁷ Ulusların küreselleşme sürecinde karşılaştıkları baskı ortak olmasına rağmen bu uluslar farklı kültürel çevre ve farklı kurumlara sahip olduklarından küreselleşmeye karşı verdikleri tepki de farklılaşmakta ve dolayısıyla ortaya çıkan sonuçlar da farklılık göstermektedir. Burada kurumlar devreye girmekte farklı niteliklere sahip "yerel kurumlar" devletlerin yeni tehditlere karşı cevap vermesine, yeni görevleri yerine getirmesine ya imkân sağlamakta ya da engel çıkarmaktadır. Böylece küresel piyasaların potansiyel kısıtlayıcı etkileri yumuşatılmakta, etkisizleştirilmekte veya aşırılaştırılmaktadır.¹⁵⁸

Yeni kurumsalcı tez küreselleşme savunucularının ulus aşırı hareketin boyutunu ve yeniliğini abarttıklarını ve devletin uyum yeteneğini küçümsediklerini ileri sürer.¹⁵⁹ Devlet kapasitesi bu yeni dönemde daha başarılı ülkelerin tecrübelerinde görüldüğü gibi küresel çevrede risklerin azaltılması ve faydaların arttırılmasında ön plana çıkmıştır. Görece daha az başarılı ekonomik performans kalkınma, düzenleme, dağıtım veya toplumsal tutunumu sağlama kapasitelerinin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁶⁰ Karşılaştırmalı analizler daha başarılı olan devletlerin önemli bazı konularda liberal normlardan sapma gösteren "pro-aktif devlet" biçimleri olduğunu göstermektedir. Büyümeyi sağlayan ekonomiler genellikle açık, ihracat fırsatlarını değerlendirerek dünya piyasalarına açılan ve uzun vadeli yabancı yatırımları destekleyen dışa yönelimli ekonomiler-

¹⁵⁴ Öniş, Z., a.g.e, s. 376.

¹⁵⁵ Weiss, L., a.g.m. s.4.

¹⁵⁶ Hall, P.A., Soskice, D., a.g.e. s.56.

¹⁵⁷ Weiss, a.g.m. s. 4.

¹⁵⁸ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.176.

¹⁵⁹ Weiss, L., a.g.m. s. 13.

¹⁶⁰ Öniş, Z., a.g.e. s. 376-7.

dir.¹⁶¹ Garrett (1998) sosyal demokrat ülkelerin küreselleşme nedeniyle daha fazla gelişip zenginleştiklerini ileri sürer. Küreselleşme ister liberal piyasacı ister sosyal demokrat korporatist olsunlar "tutarlı" stratejileri ödüllendirmekte, "tutarsız" rejimleri ise cezalandırmaktadır.¹⁶²

Martin Wolf da küreselleşme çağında hükümetlerin gerekli olduğu hatta dünyanın hükümetlere daha fazla ihtiyaç duyduğu tezini dile getirmektedir.¹⁶³ Wolf'a göre de ülkeler arasında artan farkın en büyük nedeni dünyanın büyük bölümünde hükümetlerin başarısız olmasıdır. Ancak küreselleşmeyi refah devletinin veya herhangi bir sosyal güvenlik sisteminin tamamen çöküşü olarak da, bütün ülkeleri aynı politikaları benimsemeye zorlanması olarak da yorumlamak doğru değildir. İddia edildiğinin aksine devletler vazgeçilmezliklerini koruyacaklardır. Küreselleşmenin getirdiği sınırlamalar devletleri iktidarsız kılmayacak, aksine onların performanslarının daha da iyileşmesini sağlayacaktır. Anca, en büyük sorun olan gelişmekte olan ülkelerin çoğunda gözlenen devlet başarısızlıkları ile baş ettikten sonradır ki küreselleşmenin nimetlerinden herkes yararlanabilecektir.¹⁶⁴

5. Yapı-bozumcu Dalga

Hofmann (2002), Held ve McGrew (2002), Callinicos (2003), Harvey (2003), Hay (2004), Urry (2003) gibi teorisyenlerin içinde yer aldığı yapı-bozumcu dalga küreselleşme tartışmalarında karşılaşılan en yeni akım olup, Marksizm ve postmodernizmden etkilenen post-yapısalcı ve konstrüktivist düşüncelere dayanmaktadır.¹⁶⁵ Bunlara göre, yaşadığımız dünyanın kusursuz bilgisine sahip olmadığımızdan bu dünyayı yorumlamak zorundayız. Dünya hakkındaki fikirlerimiz davranışlarımızı etkilemektedir, yani düşüncelerle sonuçlar arasında nedensellik ilişkisi vardır.¹⁶⁶ Buradan yola çıkarak, tarihsel bir süreç ve hegemonik bir söylem

¹⁶¹ Öniş, Z., a.g.e. s.377.

¹⁶² Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. 176

¹⁶³ Küreselleşme karşıtlarının önyargılarının aksine işadamları ve işletmeler serbestleşme talep etme yerine zamanlarının çoğunu teşvikler, düzenlemeler ve piyasa düzenini bozacak diğer faaliyetler lehine lobi yapmakla geçirmekte ve kendilerine özel imtiyazlar tanıyacak düzenlemeleri talep etmektedirler. (Wolf, M., The Role of the State in an Era of Globalisation. The Sir Ronald Trotter Lecture Eylül, 2004) www.nzbr.org.nz/documents/publications.2004/trotter_2004.pdf

¹⁶⁴ Wolf, M., The Role of the State in an Era of Globalisation. The Sir Ronald Trotter Lecture Eylül, 2004 www.nzbr.org.nz/documents/publications.2004/trotter_2004.pdf

¹⁶⁵ Held, D., McGrew, A., (2007b), a.g.e. s.6.

¹⁶⁶ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s.177

olarak küreselleşmenin yapımında, bozumunda düşüncelerin, öznenin, iletişimin büyük önemi vardır.¹⁶⁷

Hay ve Marsh amaçlarının küreselleşme adına ileri sürülen, genellikle abartılı iddialara ve geleceğe dönük çıkarımlara eleştirel ve kuşkucu yaklaşmak, küreselleşmenin dinamik süreçlerini ve mekanizmalarını anlamaya çalışarak daha entegre ve post-disipliner bir dalganın gelişmesine katkıda bulunmak olduğunu söylemektedirler.¹⁶⁸ Küreselleşme kavramı yeniden değerlendirilmek veya gizeminden arındırılmak amacıyla sorgulandığında¹⁶⁹ "küresel" teriminin evrensel ve doğal anlamlarını içerdiği görülmektedir. Yani, piyasa süreçleri tersine döndürülemez, kaçınılmaz ve insan öznenin iradesi dışında gelişmekte olan bir süreç olarak algılanmaktadır. Ancak küreselleşmede dönüştürücü perspektif benimsenirse kavram gizeminden arınır, küreselleşme söyleminin arkasındaki söylem ve ideoloji açığa çıkar ve özne geri gelir. Öznenin geri dönmesiyle birlikte özne küreselleşmede dönüştürücü bir rol üstlenecektir.¹⁷⁰

Bununla beraber, Hay ve Marsh kendi küreselleşme konusunda eleştirel ve kuşkucu bir tutuma sahip olsalar da küreselleşmeyi reddetmemektedirler. Fakat küreselleşmenin kendi başına bir neden olarak takdim edilmesine karşılık, yapı-bozumcular için küreselleşme diğer nedenlerin bir sonucu ve siyasi iradenin arızı bir ürünüdür. O halde küreselleşme ekonomik bir neden olmaktan ziyade siyasal sonuç olarak anlaşıldığında küreselleşmeye şekil verilebilir veya hep birlikte ona direnilebilir.¹⁷¹

Küreselleşme tekil bir sürece indirgenemez. Kültürel, siyasal ve ekonomik çok sayıda karmaşık küreselleşme süreci birbirleriyle özel ve arızı bir biçimde etkileşimde bulunmakta, zaman ve mekâna bağlı olarak eşitsiz bir tarzda gelişmektedirler. Küreselleşme tek yanlı işleyen bir süreç değildir, genellikle dirençle karşılaşmaktadır. Küreselleşme tartışmalarında ekonomik, siyasal, toplumsal veya kültürel bir momentin ampirik veya gelişigüzel olarak ön plana çıkarılarak imtiyazlı duruma getirilmesi değişimin karmaşık ve arızı niteliğinin kavranmasını güçleştirmekte ve karmaşık bir olgunun basite indirgenmesine yol açmaktadır.¹⁷²

¹⁶⁷ Held, D., McGrew, A., (2007b), a.g.e. s.6.

¹⁶⁸ Hay, C., Marsh, D., "Introduction", Hay, C., Marsh, D., (Der), *Demystifying Globalization*, Palgrave, 2000, Basingstoke, s. 2-3.

¹⁶⁹ Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., a.g.e. s. 176.

¹⁷⁰ Sircar, I., *Globalisations: Traditions, Transformation, Transnationalism*.

<http://www.hsd.hr/revija/pdf/3-4-2001/02-Sircar.pdf>

¹⁷¹ Martell, L., a.g.m. s.182-3.

¹⁷² Hay, C., Marsh, D., a.g.e. s.3.

Öznesiz "ticari küreselleşme" gizeminden arındırıldığında küreselleşmenin bir nihai durum veya süreç olarak değil içinde karşı eğilimleri de barındıran bir eğilim olduğu görülecektir. Böylece belli anlarda ve yerlerde işleyen süreçlerin dinamik ve tesadüfi niteliği ortaya çıkmış olacak, küresel sonuçlar ve etkilerin birbirinden çok farklı ve tamamen bağımsız mekanizma ve süreçlerin bir ürünü olduğu anlaşılacaktır. Küreselleşme kendi başına bir faktör veya öznelerin eylemlerinden, motivasyonlarından ve niyetlerinden bağımsız işleyen bir süreç değildir. Bu tarz keyfi bir kavramsallaştırma kaçınılmazlık ve zorunluluk mantığını beraberinde getirmektedir. Küreselleşme gizeminden arındırılarak bu süreçte etken olan aktörler teşhis edilebilir.¹⁷³

Küreselleşme gerçekmiş gibi davranarak siyasa yapımcıları ona gerçeklik kazandırıyor olabilirler. Bu anlamda küreselleşme kendi kendini gerçekleştiren bir kehanet olabilir. Hay (2004) dünyanın küreselleştiğine dair çok az kanıtın olduğu yolundaki şüpheli görüşü paylaşmaktadır. Avrupa ülkeleri son yıllarda aslında küreselleşmekten uzaklaşmakta, coğrafi mesafe ticaret ve yatırım anlamında daha önemli hale gelmektedir. Yine de küreselleşme düşünsel düzeyde önemli rol oynayabilir. Siyasa yapımcılar küreselleşmeye inanırlarsa küreselleşme olsun veya olmasın bu onların yaklaşımlarını etkileyecektir. Bu durum ulus-devletin zayıflamasına hizmet edebilir. Hükümetler kendi egemenliklerini ve güçlerini etkileyecek politikalar benimseyebilirler.

Esasen "neo-liberal" bir proje olan küreselleşme 1980'li yıllarda ithal ikameci sanayileşmeye dayanan kalkınmacılık söyleminin yerine geçmiştir.¹⁷⁴ Devletlerin egemenliklerini yitirdiklerine, piyasa kurallarına karşı koymanın ve kültürel özerkliğin mümkün olmadığına ve kimlik krizine dair söylem sosyal gerçekliğin yanlış okunmasından ibarettir. Bu aldatmaca kasıtlı olarak güçlü gruplar tarafından dayatılmakta ve daha da kötüsü bizler tarafından da yaygınlaştırılmaktadır.¹⁷⁵ Yapı-bozumcu literatürün merkezinde şu anki tarihsel konjonktürün en iyi biçimde birbiriyle rekabet eden, alternatif küreselleşmeler olarak anlaşılması yer alır. Hoffman bunu "küreselleşmeler çatışması" olarak adlandırmaktadır.¹⁷⁶ Bu konuda Elina Penttine görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır:

¹⁷³ Hay, C., Marsh, D., a.g.e. s.6-7.

¹⁷⁴ Wallerstein, I., M., "After Developmentalism and Globalization, What", *Social Forces*, (Mart-2005), Cilt, 83, Sayı, 3 Mart-2005) s. 1263- 65.

¹⁷⁵ Wallerstein, I., M., "Globalization or the Age of Transition? A Long Term View of the Trajectory of the World System", *International Sociology*, (Haziran- 2000), Cilt,15, Sayı, 2 s. 252.

¹⁷⁶ Held, D., McGrew, A., (2007b), a.g.e. s.6.

Küreselleşme söylemi özneleştirme yoluyla bireylerin hayatlarının her alanına dokunmakta, mümkün olanın sınırlarını çizmekte ve herkesin yararına olan müreffeh ve verimli toplum temelinde meşrulaştırılmaktadır. Penttine öznelerin küreselleşmeci söylem tarafından kuruluşunu analiz ederken kavramsal bir araç olarak Foucault'nun iktidar kavramına başvurmuştur. Foucault iktidarı her yerde var olan, öznelere üreten, bireyin eylemlerinde, normalleştirme pratiklerinde ve bireyin bedeninde kendini gösteren bir teknoloji olarak tanımlar. Penttine için de kalkınma, büyüme ve ilerleme söylemi üzerine inşa edilen küresel kapitalizm, küresel düzene şekil veren, bireyler ve içinde yaşadıkları çevreler hakkındaki "hakikati" üreten küresel piyasaların hâkim söylemidir.¹⁷⁷

Neoliberal küreselleşmenin kurumsallaşması hakikatin ekonomik küreselleşme tarafından nasıl üretildiğine bağlıdır. Smithçi ilkeler bireysel olarak herkesin yararına olacak iyi ve verimli bir toplumu tayin etme iddiasındadır. Ekonomik liberalizmin ilkeleri birey tarafından hakikati temsil ediyor algısıyla içselleştirilir. Buradan tek ve bütünleşmiş dünya piyasasına geçilir. Ekonomik küreselleşme rekabeti teşvik eder, ekonomik verimliliği ve büyümeyi artırır, genel olarak herkesin yararına işler. Yerel çevreler kendine yeterlilik politikasını terk edip dışarıdaki yatırımcıları kendilerine çekecek koşulları yaratıp uluslararası rekabete açıldıkları zaman ekonomik başarı elde edeceklerdir. Bütün bu varsayımlar kendi çıkarını güden ve finansal kazanç peşinde koşan rasyonel birey anlayışına dayanır.

Ancak teori ve pratik arasındaki uyumsuzluk söylemler arasındaki çatışma zemini oluşturmaktadır. Herkes için büyüme ve zenginlik küresel kapitalist sistem içinde ulus aşırı şirketlerin neo-liberal politikaları uygulayarak finansal kazançlarını maksimize ettikleri birkaç ayrıcalıklı zenginleşmesi, çokuluslu şirketlerin tekelci bir pozisyon elde etmelerine dönmemektedir.¹⁷⁸

Foucault'nun teorisindeki özneleştirme süreçlerine direnme bu noktada devreye girmektedir. Bireysel olarak küresel ekonomi pratiklerini kuran kimliğin farkında olmak, ona meydan okumak için gereklidir. Hâkim söyleme bu söylemi ters çevirerek direnmek ve özne düzeyinde öznelenmeyi yeniden tanımlamak önemlidir. Öznenin sesi eş zamanlı olarak söylem içinde ve söylem dışında yeniden yükselir. Küresel

¹⁷⁷ Penttine, E., "Capitalism as a System of Global Power", Goverde, H., Cerny, G. P., Haugard, M., Lentner, H., (Der), *Power in Contemporary Politics: Theories, Practices, Globalizations*, Sage Publications, 2000, London, s. 205-7.

¹⁷⁸ Penttine, E., a.g.e. s.208-10.

piyasa tarafından üretilen bireyselleşmenin tamamlanmamış ve eksik doğası vurgulanabilir ve küreselleşmeyi çeşitli perspektiflerden tanımlayan rakip söylemlere yol açılır. Sonuç olarak küreselleşme söylemine bir arada bulunan ve birbirleriyle kaynaşmış çok sayıda alternatif söylem tarafından meydan okunur, normalleştirme süreçleri açığa çıkar ve potansiyel olarak hâkim düşünce sisteminin dönüşümüne yol açar.¹⁷⁹

V. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yirminci yüzyılın sonlarında sosyal bilimlere damgasını vuran “büyük küreselleşme tartışmaları” bizi içinde yaşadığımız siyasal toplum, tarihsel dönem, toplumlar arası ilişkiler, birey-toplum ilişkisi gibi meseleler üzerinde tekrar düşünmeye sevk etmektedir. Akademik dünya klasik sosyal teorinin kurucu ilkelerini yeniden gözden geçirmekte ve sosyal bilimlerde paradigma değişiminin gerekli olup olmadığını tartışmaktadır. Öte yandan küreselleşme sadece akademisyenlerin ilgi alanına girmiyor. Medyada, kamu bilincinde, kamu siyasetinin şekillenmesinde de dünyanın eskisinden farklı bir biçime büründüğü düşüncesi belirleyici hale gelmiştir. Değişimin bireysel kaderleri nasıl etkileyeceği ve nasıl tecrübe edildiğine dair farklı yaklaşımlar birbirini izlemektedir, ama küreselleşme üzerine söz söylemek bir yönüyle alacakaranlıkta yol bulmaya benzemektedir. Küreselleşme söylemlerinin havada uçuştugu bir dönemde “şimdi”nin tarihini yapmak zordur.

Küreselleşme tartışmalarının siyasal sonuçları vardır. Her şeyden önce küreselleşme kavramsallaştırmaları sadece açıklamaya yönelik değildir, aynı zamanda ne yapılması, hangi siyasetlerin izlenmesi gerektiğine ilişkin normatif bir yanı da vardır. Bundan dolayı küreselleşme analizleri değerlerden arınmış değildir. Öte yandan, küreselleşme söylemleri hegemonya mücadelesinin de bir aracıdır. Nitekim, küreselleşme anlatılarında liberal tezlere kozmopolitan sol ve otarşik muhafazakâr anlatı meydan okumaktadır. Bu mücadelede istatistik bulgular pozisyonların sağlamlaştırılmasında kullanılırken, bir tür “rastgele ampirisizm”le ulaşılan veriler belli sonuçları garantileyecek şekilde seçilmektedir.

Artan ticaret, küresel işbölümü ve uluslar arası finans sistemlerinin bütünleşmesiyle birlikte bazı liberaller, liberal teorinin “doğrulanması”nın heyecanına kapılarak devletin toplumsal hayattan çekildiği, bireylerin özgürleştiği ve “kendiliğinden düzen”in yaşama alanı bulduğu romantik bir küresel durum tahlili yapıyorlar. Esasen, Ferdinand Braudel’in de dikkat çektiği gibi, kapitalizm başlangıcından bu yana küresel bir özellik ta-

¹⁷⁹ Penttine, E., a.g.e. s. 219.

şımaktaydı. Ne var ki, bu liberal-kapitalist beklenti çeşitli nedenlerle kesintiye uğramıştır. Nitekim, 19. yüzyıl sonlarında ulus-devletlerin yol açtığı savaşların dünya sisteminde meydana getirdiği parçalanma ve kapanma kapitalist küreselleşmeyi kesintiye uğrattı. Yirminci yüzyılda ise 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan soğuk savaş dönemi kapitalist küreselleşme beklentisine benzer bir darbe indirdi.

Ancak, liberal söylemin küreselleşmenin ardındaki itici gücün kapitalizm olduğu vurgusu doğru olmakla birlikte, bu yaklaşım küreselleşmenin ekonomi dışı boyutunu göz ardı etmektedir. Küreselleşmeyi serbest ticaret ve ekonomik büyümeyle özdeşleştirmek oldukça dar bir yordumdur. Oysa, bugün eğer bir dönüşüm yaşanıyorsa bu dönüşümün diğer boyutlarını açıklayacak daha kapsamlı bir küreselleşme teorisine ihtiyaç vardır.

Küreselleşmede liberal politikalar elbette önemli rol oynamışlardır, ama yine küreselleşmeyle iktisadi liberalizmi ve ekonomik büyümeyi birbirinin yerine kullanmak sorunlu gözükmektedir. Zaten, meselenin aslı öyle olsaydı, "yeni" olanı açıklamak için küreselleşme kavramına ihtiyaç olmazdı. Diğer taraftan bugün "teritoryal" alanın tamamen aşıldığı bir dünyada da yaşamıyoruz. Bu açıdan bakıldığında, ulusal ekonomilerde olduğu gibi tek fiyat kanunu tarafından yönetilen bir dünya ekonomisinden çok uzak olduğumuzu söylerken Milton Friedman da kuşkuculara yaklaşmaktadır. Gerçekten de bugün ülkeler küresel güçlere önceki dönemlere oranla daha fazla maruz kalmaktadırlar, ama ülkeler dışsal baskılardan farklı biçimlerde etkilenmekte ve dolayısıyla bunlara farklı tepkiler vermektedirler. Ayrıca yaşanan değişimlerin öngörülen siyasal sonuçlara yol açması da otomatik değildir. Bu nedenle, homojen bir "küresel" resim çizmektense ülkelerin pozisyonlarının tekil olarak ele alınması gerekmektedir.

Küreselleşme karşıtlarının eleştirilerine baktığımız zaman burada da geleneksel sağ ve sol ayrışmasının izlerini görmekteyiz. Söz gelişi, emek-sermaye çelişkisi üzerinden yapılan analizlerde küreselleşme, küresel düzeyde dolaşıma giren sermayeye karşı örgütsüzleşen emeğin kitlesel sömürüsü olarak değerlendirilmektedir. "Bütün kötülüklerin anası küreselleşme" anlayışı, yaşanan küresel değişimi marjinalleşme ve sömürü ile eş anlamlı olarak okumaktadır. Bu bakış açısından, dünyanın büyük bir kısmı devrimci bir mekân daralmasından, teknolojik ve enformatik değişimden dışlanmakta ve küresel güçlerin sömürüsüne maruz kalmaktadır.

Burada bir yandan siyasal fatalizm devreye girmekte, bu da değişme intibak edecek yeni yol ve yöntemler üzerinde düşünmek yerine, kaybedilenin kaçınılmazlığı duygusuyla bir refah devleti nostaljisi ortaya çıkarmaktadır. Bu görüş açısından, yurttaşlığın "sosyal"le taçlandırıldığı refah devleti toplum ve devlet arasındaki uzlaşmanın en yüksek noktasını temsil ediyordu. Diğer taraftan küresel düzeyde emek örgütlenmesinin küresel sermayeye karşı vereceği mücadele ve küresel sivil toplumun gelişmesiyle birlikte ulusal ölçekte sınırlı olmayan yeni toplumsal hareketler etrafında gelişecek yeni direniş biçimleri devreye girmektedir. Ancak, küreselleşme kavramsallaştırması bağlamında benzer eleştiriyi bu grup için de yapabiliriz: Kapitalizm karşıtlığının bildik argümanları burada da küreselleşme karşıtlığı olarak tezahür etmektedir. Emperyalizm, kolonyalizm, Amerikan hegemonyası, kültür emperyalizmi nitelermeleri eski keskin şarabın yeni şişeye doldurulmasıdır.

Küreselleşmeye verilen tepkilerin daha katı bir biçimi de var. Yirminci yüzyılın sonlarında küresel ekonomide baskın eğilim haline gelen liberalleşme, özelleştirme ve deregülasyon politikaları bazı ülkelerin, sektörlerin ve bireylerin refahını arttırırken, diğer tarafta pek çok kişi işini kaybetmiş, çalışma şartları kötüleşmiş ve küresel finans piyasaları istikrarsızlık ve risk yaratmıştır. Bu durum karşısında güçlü ulus-devlet taraftarları merkantilist, otarşik politikaların izlenmesini talep etmektedir.

"Minervanın baykuşu" bir kez daha milliyetçilik kozuna oynamakta ve bu ideolojik yelpazenin her iki tarafında da etkili olmaktadır. Nitekim, bir zamanlar milliyetçiliğin "gerici" bir ideoloji olduğunu düşünenler bugün "küresel düşman"a karşı top yekûn savaş psikolojisine girmişlerdir. Onlara göre, sermayenin ulusallığını yitirmesi sonucu sendikalar "direniş"i örgütleyecek güç olmaktan artık çıktıkları için, "kapitalist enternasyonele" karşı verilecek mücadelenin ulus-devlet aracılığıyla yürütülmesi gerekmektedir. Yurttaşlar bir kez daha ulus-devlet üzerinden tanımlanmalı, güçlü ulus-devletler ulusal çıkarları savunmalıdır. "Ulusal kader topluluğu"nu yönetme hakkı şiddet araçlarının zor kullanma tekeline elinde bulunduran iradenindir.

Hirst ve Thompson'ın başını çektiği, "realist" dünya görüşüyle uyumlu küreselleşme okulu ise aslında çok fazla bir şeyin değişmediğini söylemektedir. "Reel" dünya ideoloji ve çıkar çatışmaları ve ittifaklarla karakterize edilen uluslar arası sistemdir. Ancak, teknoloji ve iletişimde meydana gelen değişimler son zamanlarda hızlanmakla birlikte, güç halâ ulus-devletlerin öncülüğünde belli merkezlerde toplanmış durumdadır. Bu süreç onlara göre küreselleşme değil "uluslararasılaşma" olarak kav-

ramsallaştırılmalıdır. Buradan yola çıkarak, kuşkucu okul küreselleşmenin yönelttiği "tehdide" karşı panik yok mesajı vermektedir. Siyasal fatalizme düşmüş olanlara ulusal ve uluslar arası düzeyde var olan kurumlar kullanılmak suretiyle reformist stratejilerin rahatlıkla izlenebileceği söylenmektedir. Ulus-devletler hala özerklik ve egemenliklerini pek çok yoldan kullanabilirler. Bu okulun küreselleşme literatürüne temel katkısı, ondokuzuncu yüzyıl sonlarında dünya ekonomisinin bugünkünden daha entegre olduğuna dikkatimizi çekmiş olmasıdır. Bu durum bir yandan küresel güçler ve ulus-devletler arasında gelişen iktidar savaşını, diğer yandan da küreselleşme sürecinin doğrusal bir hatta ilerlemediğini gözler önüne sermektedir.

Held ve arkadaşlarının küreselleşme kavramsallaştırmasının siyasal sonucu ise küresel bir perspektife bağlı kalırken küreselleşmeye karşı izlenecek kozmopolitan küresel demokrasidir. "Kozmopolitan demokrasi"de farklı topluluklar ve çıkarların yer aldığı küresel siyasal forumlarda çoğu küresel nitelikli olan ve ulusal düzeyde çözülemeyecek olan meseleler tartışılacak ve ortak bir anlaşma sağlanmaya çalışılacaktır. Kozmopolitanlar kuşkucuların küresel aktörlerin çıkar ve ideolojilerinin daimi bir çatışma içinde olduğu fikrine ve siyasetin ulus-devlet düzeyinde yürütülmesine de karşı çıkmaktadırlar. Küresel siyasette kozmopolitan bir bilincin ortaya çıkacağı görüşünü paylaşmayan kuşkucu ekole göre, halâ çok güçlü olan ulus-devletler küresel demokrasinin gerektirdiği siyasal eşitliği kabul etmeyecek ve siyasal eşitlik ve içermeye karşı koyarak küresel forumlarda üstün güçlerini muhafaza etmeye çalışacaklardır.

Teorik düzeyde baktığımızda, Held ve arkadaşları küreselleşme kavramının belirsizliğini "küresel dönüşüm" kavramını kullanarak aşmaya çalışmışlardır. Ancak bu grup "aşırı küreselleşmeci" ve "kuşkucu" olarak adlandırdıkları teorisyenlerden kendilerini ayırıştırıp bir ara yol bulmaya çalışırken, bu teorisyenlerin görüşlerini bazı açılardan çarpıtmıştır. Ayrıca "dönüşümcü dalga," iddialarının aksine, bazen birinci dalga küreselleşmecilere veya şüphecilere oranla daha az tutarlılık sergilemekte ve sonuçta her iki dalgayı da destekler duruma düşmektedir. Örneğin, bunların dengesiz bütünleşme, tabakalaşma, yeniden inşa edilmiş fakat aktif ulus-devletler ve yeniden ülkeselleşme (re-territorialization) ve bölgesel bloklar üzerindeki vurguları kuşkucularla ortak bir zemini paylaşmalarına yol açmaktadır.

"Yeni kurumsalcılar" ise yapısal dönüşüm argümanına şüpheyile yaklaşırken değişimi kurumlar üzerinden tartışmaktadırlar. Bu bakış açısından, kurumsal farklılıklar önemli bir etken olarak devreye girmek-

te ve intibak yeteneği daha iyi olan devletler küresel sistemle daha kolay bütünleşebilmektedirler. Küresel sistemi bu perspektiften değerlendirdiğimizde, tekil bir durum olmayan küreselleşmenin her yerde benzer sonuçlar üretmeyen heterojen niteliği ve ulus-devletlerin küreselleşmeyi yönetme kapasiteleri ortaya çıkmaktadır. Ancak kurumsal değişimler devletlerin içinde yer aldıkları ve karşılıklı etkileşim, işbirliği ve işlevlerini gerçekleştirdikleri çevre değiştirdiği için gerçekleşmektedir.

“Yapı-bozumcu” perspektif küreselleşmeye kuşkucu ekolden daha da şüpheli yaklaşmaktadır. Bu eleştirel literatür küreselleşmenin ideolojisinin açığa çıkarılmasına ve olumsuz yanlarına odaklanmakta, küreselin yeniden yapılandırılması ile ilgilenmemektedir. Laclau ve Mouffe gibi radikal dönüşümcüler neoliberal küreselleşmeye post-kapitalist veya post-modernist bir sosyal düzen yaratarak veya farklı söylemler üretmek direnilebileceğini düşünmektedirler. Ne var ki, eğer bir dönüşüm gerçekleştirilecekse bunun için “yapı-bozum” yeterli olamaz; aynı zamanda yeniden inşanın nasıl olacağına ilişkin somut önerilerin de sunulması gerekir.

Nihayet, “neo-liberal” söylemin hegemonyasından yakınan yazarlar bu söylemi değersizleştirmek için küreselleşme literatürünün endüstriyel yöneticilerin, borsa işlemcilerinin, popüler gazete ve dergilerin, ekonomi gurularının fikir, söylem ve eylemlerinin hegemonyası altında olduğunu ileri sürüyorlar. Ancak kısa bir literatür taraması, “neo-liberal küreselleşme” karşıtı yayınların diğerlerine oranla muazzam bir yekuna sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, küreselleşmenin tam olarak ne olduğu konusunda emin olmayanlar bile uluslar arası forumlarda karşılarına çıkan ve medyada büyük yankı uyandıran küreselleşme karşıtı hareketlerin gittikçe artan muhalefetinden haberdardırlar.

Küreselleşmenin itici gücünün ne olduğu konusunda az çok bir uzlaşmanın var olduğu söylenebilir: Yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin radikal gelişimi küreselleşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Yüksek hızlı ulaşım, iletişim ve enformasyon teknolojileri olmadan uzakta gerçekleşen eylemlerin bir etkisi olmayacaktır. Bu küresel dinamikler coğrafî ve teritoryal sınırların bulanıklaşmasına yol açmıştır. Geleneksel olarak, sınırları belirlenmiş bir alan içindeki “ülke” algısı bir yandan coğrafyanın siyasallaşması diğer taraftan belli bir yerde yaşayan bir yerel topluluğun devamlı üretilen söyleme maruz kalması yoluyla “siyasal coğrafyanın sosyalleşmesi”yle sonuçlanmıştır. Bu anlamda ulus-devletler mekânın siyasal rehber haline gelmesine dair siyaseti keşfetmiş,

mekânı siyasete taşımışlardır. Denebilir ki, bugün teritoryal alan ve tebaa arasındaki doğrudan ilişkide bir eksen kayması meydana gelmiştir. Geleneksel coğrafi anlamında belli bir yerle tanımlanan ülke/toprak insan eyleminin yer aldığı alan "toplumsal mekânın" tümünü oluşturmaktadır. Bu anlamda küreselleşme toplumsal eylemin toprağa bağlı olmayan yeni biçimleri anlamına gelmektedir.

Ancak bu değişim romantiklerin ileri sürdüğü noktaya kadar varmamıştır. Yani, "sınırları olmayan bir dünya"da yaşamıyoruz. Ülkesellikten uzaklaşma küreselleşmenin önemli bir yönüdür, ancak dikkati sadece bununla sınırlamak yanlıştır. Çünkü, insan eyleminin büyük çoğunluğu halâ coğrafi yer ile bağlantılıdır. Başka bir deyişle, ulus-devletler insan eyleminin çerçevesini çizmekte ısrarcıdır. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri aracılığıyla nüfus üzerinde yeni denetim mekanizmaları kullanmaktadırlar. Dahası, ulus-aşırı ağlar da insanları birden fazla egemenin otoritesine tabi kılabilmektedir.

Diğer taraftan dünya genelinde iletişim engellerinin azalması insanlar arasında "eş-zamanlı" ve "anında" fiziksel, hukuki, kültürel ve psikolojik bağlantıların oluşmasına fırsat sağlamıştır. Bu da toplumsal hayatın dokusunu bir ölçüde değiştirmiş, insanlar ve halklar arasında ortak bir dünya bilinci yaratmıştır. Böylece, ulus-devletin sadakatini yöneldeği tek kaynak olması problemleri hale gelmiştir.

Küreselleşme toplumsal yaşamın ekonomik, siyasal, kültürel vb. birçok farklı alanında kendini gösteren çok katmanlı bir süreçtir. Bu alanlar eşit bir şekilde gelişmemekte ve türdeş sonuçlara yol açmamaktadır. O halde küreselleşmenin her yüzü karmaşık bir gelişmeyi barındırmakta ve dikkatli bir araştırmayı gerektirmektedir. Bütünleşme kadar çatışma, homojenlik kadar heterojenlik, uzlaşma kadar çelişki de yaratmaktadır. Ayrıca küreselleşme tek bir kaynaktan doğan veya tek bir merkezden beslenen bir süreç de değildir. Dahası, bugün henüz başında olduğumuz küreselleşmeyi uzun-vadeli bir süreç olarak anlamak gerekiyor. Dünyanın gerçekten de köklü bir değişim geçirip geçirmeyeceği ancak bu sürecin sonunda anlaşılacaktır.

Küreselleşme sürecini destekleyen belki de en önemli faktör teknolojik değişimden ziyade siyasa (policy) değişimidir. Onlarca yıldır devlet merkezli yürüten ekonomik büyüme politikalarının yerini bugün ekonomik liberalleşme ve küresel entegrasyon almaktadır. Yeni teknolojilerin ortaya çıkması da tesadüfi olmayıp, araştırma ve geliştirmeye büyük yatırım yapılmasına ilişkin izlenen politikaların sonucudur. Küreselleşmenin siyasal yönüne odaklandığımızda, bu süreçte farklı çıkarlar, farklı

söylemler, farklı değerler ve- kendisi de küresel kanalları kullanarak küresel bir güç haline gelmeye çalışan- teritoryal yönetimler arasındaki iktidar mücadelesine şahit oluyoruz. 11 Eylül sonrası küresel politikaların hızlı değişiminden de anlaşılacağı gibi küreselleşme tek bir eğilim değildir. İzlenen politikalar küreselleşmenin yönünü değiştirebiliyor. Fakat yine 11 Eylül tecrübesi gösteriyor ki mezar kitabesi yazılmasına rağmen süreç devam ediyor.

Bugün gözleyebildiğimiz kadarıyla teritoryal yönetim, teritoryal üretim, teritoryal kimlikler yirmi birinci yüzyılda ortadan kalkmış olmasa da, eskiden olduğu gibi tekel pozisyonunda da değildirler. "Küresel" kelimenin gerçek anlamında yorumlayanlar küreselleşmenin bir mit olduğunu söyleyebilirler. Oysa, küreselleşmeyle kastedilen, yeryüzü ölçeğinde kapsamlı bir oluşum veya yapı değildir. "Hane"nin, küresel, bölgesel, ulusal ve yerelden ayıramayacağı gibi küresel de diğerlerinden ayıramaz. Ayrıştırma analitik düzeyde yapılmalı, toplumsal alan diğer ölçeklerle kurduğu ilişki içinde düşünülmesi, bu alanlardan herhangi biri birincilleştirilmemelidir.

Modernitenin bir sonucu olarak on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmış ve yirminci yüzyıl boyunca iktidarını pekiştirmiş olan ulus-devlet bu süreçte rakiplerini bertaraf etmişti. Öyle görünüyor ki, ulus-devlet bugün de sahip olduğu bu muazzam gücü rakipleriyle (başta, toplumsal güçlerle) paylaşmamanın veya kendi izin verdiği kadarıyla paylaşmanın mücadelesini vermektedir.

*** Bu makalede kullandığım materyalin önemli bir kısmını, sağladığı bursla ABD'de gerçekleştirdiğim araştırmaya borçlu olduğum TÜBİTAK'a bu vesileyle teşekkür etmek isterim.**

KAYNAKLAR

- Acar, Mustafa, **Düzleştirici ve Özgürleştirici Bir Süreç Olarak Küreselleşme**, Ankara Orion Kitabevi, 2009.
- Agh, A. "Globalization and Regionalization in central Europe: Positive and Negative Responses to the Global Challenge", Hay, C., Marsh, D. (Der.), **Demystifying Globalization**, New York, St. Martin's Press Inc., 2000.
- Antonio, J.R., Bonanno, A., "A New Global Capitalism? From "Americanism and Fordism" to "Americanization-Globalization", **American Studies**, 41:2/3, Summer/Fall 2000, ss. 33-77.
- Arrighi, G., "Globalization, State Sovereignty, and the "Endless Accumulation of Capital",

- Kalb, D., Land, M.V.D., Staring, R., Steenbergen, B. V., Wilterdink, N., (Der), **The Ends of Globalization Bringing Society Back In**, Oxford, Rowman and Littlefield Publishers Inc., 2000.
- Barry, N., "Promise of Globalisation", **Liberal Düşünce**, (2002), 7'25-26, 7-11.
- Bauman, Z., **Globalization. The Human Consequences**, Cambridge, Oxford Polity Press, 1998.
- Bryane M., Theorising the Politics of Globalization: A Critique of Held et al.'s "Transformationalism" **Journal of Economic and Social Research** 4 (2), ss. 3-17.
- Busch, A., "Globalization and Regionalization in Central Europe: Positive and Negative Responses to the Global Challenge", Hay, C., Marsh D. (Der.), **Demystifying Globalization**, New York, St. Martin's Press Inc., 2000.
- Byane, M., Theorising the Politics of Globalization: A Critique of Held at al's. "Transformationalism" **Journal of Economic and Social Research** vol, 4, No, 2, ss. 3-17.
- Callinicos, A., "Globalization, Imperialism and the Capitalist World System", Held, D McGrew, A., (Der.) **Globalization Theory**, Cambridge/Malden Polity Press, 2007.
- Coachrane, A., Pain, K., "A Globalizing Society", Held, D., (Der), **A globalizing World?: Culture, Economics, Politics**, New York, Routledge, 2000.
- Ebeling, R. M., "Globalization and Free Trade", (April-2004), **The Freeman: Ideas on Liberty**.
- Fulcher, J., "The Globalization, the Nation-State and Global Society", **The Sociological Review**, Blackwell Publishers s. 522-543.
- Gallina, A., "From Globalization to World Welfare: Established and Emerging Global Actors", Bent Greve, (Der), **The Future of the Welfare State**, Burlington, Ashgate Publishing, 2006.
- Halimi, S., "When Market Journalism Invades the World", Lechner, F., Boli, J., (Der.), **The Globalization Reader**, Massachusetts/Oxford, Blackwell Publishers Inc., 2000.
- Held ve diğerleri., **Global Transformations: Politics, Economics and Culture**, California Stanford University Press, 1999.
- Held D., McGrew, A. "The Great Globalization Debate : An Introduction", Held, D., McGrew A. (der) **The Global Transformation Readers**, Cambridge, Polity Press, 2000.
- Held, D., McGrew, A., **Globalization Anti-globalization: Beyond the Great Divide**, Cambridge, Polity Press, 2007.
- Held D., McGrew A., "Introduction: Globalization at Risk?", **Globalization Theory: Approaches and Controversies**, Held, D., McGrew, A., (der)

- Global Transformations: Politics, Economics and Culture**, Cambridge, Polity Press, 2007.
- Hay, C., Marsh, D., "Introduction", Hay, C., Marsh, D., (Der), **Demystifying Globalization**, Basingstoke, Palgrave, 2000.
- Hirst, P., Thompson, G., **Küreselleşme Sorgulanıyor**, çev. Çağla Erdem, Elif Yüce, Ankara, Dost Kitabevi, 2003.
- Lechner, F., Boli, J., **The Globalization Reader**, Massachusetts/Oxford, Blackwell Publishers Inc., 2000.
- Marsh, D., Smith, N., Hotti, N., "Globalization and the State", Hay, C., Lister, M., Marsh, D., (der) **The State : Theories and Issues**, Palgrave, Basingstoke, 2005.
- Martell, L., "Reflection, Evaluation, Integration The Third Wave in Globalization Theory" **International Studies Review** (2007) 9, ss.173-196.
- Mulenge, D., The Impact of Globalization on Human Rights: The Challenge for Adult Educators, CASAE-ACEEA National Conference 2001.
<http://www.oise.utoronto.ca/CASAE/cnf2001/mulenga.pdf>
- Ohmae, K., **The End of Nation State, : The Rise of Regional Economies**, New York, The Free Press, 1995.
- Ohmae, K., "Beyond the Nation State", **The Globalist**, 13-Haziran, 2005.
- Ohmae, K., "The end of the nation-state", Lechner, J., F., Boli, J.,(der), **The Globalization Reader**, Massachusetts/Oxford, Blackwell Publishers, 2000.
- Ohmae, K., Threats of the Global Markets Mix of three key factors: client, corporate, competition http://www.vicenzaoro.org /uk /preekit /kenichiohmae_eng.pdf
- Öniş, Z., "Rediscovering the State: Thinking Critically about Development in the Age of Neo-liberal Globalization" **Prof Dr. Ergun Özbudun'a Armağan** Cilt I Siyaset Bilimi, Ankara, Yetkin Yayınları, 2008.
- Penttine, E., "Capitalism as a System of Global Power", Goverde, H., Cerny, G. P., Haugard, M., Lentner, H., (Der), **Power in Contemporary Politics: Theories, Practices, Globalizations**, London, Sage Publications, 2000.
- Perraton, J., "The Scope and Implications of Globalization", Mitchy, J., (der), **The Handbook of Globalization**, Glos /Massachusetts, Edward Edgar Publishing Limited, 2003.
- Roberts, J., "Tug of War: Opposing Views on the Processes of Globalization", **International Journal of Social Inquiry**,(2008), Cilt. 1 Sayı. 2, ss. 69-88.

- Roland, R., *Globalization: Social Theory and Global Culture*, London, Sage Publication, 1999.
- Scharpf, F., W., "Globalization and the welfare state: Constraints, challenges and vulnerabilities", *The Year 2000 International Research Conference on Social Security*, Helsinki, 25-27 September 2000, ISSA.
<http://www.issa.int/pdf/helsinki2000/topic0/2scharpf.PDF>
- Scholte, J. A., *Globalization: A Critical Introduction*, New York, St. Martin's Press, 2000.
- Scholte, J. A., "The Sources of Neoliberal Globalization" Overarching Concerns Programme Paper No. 8, October, 2005, UNRISD.
- Scholte, J. A., What is Globalization? The Definitional Issue-Again, CSGR Working Paper, No.109/2 December, 2002.
<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research/abstracts/abwp10902/>
- Sepehri, C., R., Is Globalization a Reality, a Tendency or Rationale for Neoliberal Economic Policies?, <http://globalization.icaap.org/content/v2.2/sepehri.html>
- Sircar, I., Globalisations: Traditions, Transformation, Transnationalism.
<http://www.hsd.hr/revija/pdf/3-4-2001/02-Sircar.pdf>
- Sklair L., "Competing Conceptions of Globalization" *Journal of World-Systems Research* (Summer, 1999) Cilt.2, ss. 143-163.
- Smith, V. , "Human Betterment Through Globalisation", (2005) Notes from FEE, *The Freeman: Ideas on Liberty*..
- Stiglitz, J., Globalism's Discontents *The American Prospect Magazine*, Winter, 2002.
- Strange, S., "Devletlerin Azalan Otoritesi", Çeviri: Cemil Boyraz, *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması*, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2008.
- Thompson, G., " Economic Globalization", Held, D., (Der), *A Globalizing World? : Culture, Economics, Politics*, London/New York, Routledge, 2000.
- Vasquez, I., "The Return to A Global Economy", (November-2000), *The Freeman: Ideas on Liberty*, V. 50, n.11.
- Wallerstein, I., Globalization or the Age of Transition? Globalization or the Age of Transition? A Long-Term View of theTrajectory of the World-Systemi *International Sociology*, (Haziran- 2000), Cilt,15, Sayı, 2. ss. 249-65.
- Wallerstein, I., "The Demise of Neoliberal Globalization"
[http:// www.monthlyreview.org/mrzine/wallerstein010208.html](http://www.monthlyreview.org/mrzine/wallerstein010208.html)
- Wallerstein, I., M., "After Developmentalism and Globalization, What" , *Social Forces*, (Mart-2005), Cilt, 83, Sayı, 3 (March-2005) s. 1263- 65.
- Weede, E., "The Diffusion of Prosperity and Peace by Globalization", *The Independent Review*, (2004), Cilt. IX, Sayı.2. ss. 165-186.

Weiss, L., "Globalization and the Myth of the Powerless State", **New Left Review**, 225,(1997) ss.3-27.

Wiseman,, R. J., **Global Nation? : Australia and the Politics of Globalization**, Melbourne, Cambridge University Press, 1998.

Wolf, M., The Role of the State in an Era of Globalisation. The Sir Ronald Trotter Lecture September, 2004 www.nzbr.org.nz/documents/publications.2004/trotter_2004.pdf